

MIHAI VITEAZUL — URMAȘ AL ÎMPĂRAȚILOR BIZANTINI

GEORGE D. FLORESCU, DAN PLEȘIA

Urcarea de către Mihai Vodă în toamna anului 1593 a treptelor scaunului Țării Românești însemna încununarea finală a lungilor și singeroaselor sforțări ale acestei țări pentru apărarea drepturilor ei.

Am arătat într-un studiu precedent¹ că mai toate turburările interne din veacul al XVI-lea au avut cauze mult mai adânci și mai grave decât cele ce i se atribuiă de istoriografia mai veche, adică ambițiile egoiste ale diferitelor partide boierești, și că în cele mai multe cazuri au fost lupte numai atunci când politica domnului din scaun, părăsind linia tradițională a dinastiei basarabești, amenința direct drepturile țării.

Exponenți ai acestei lupte au fost în tot decursul aceluși veac urmașii lui Radu cel Mare, în jurul cărora s-a format o puternică partidă pămînteană.

Dar printr-o ironie a istoriei, căderea țării sub dependența totală a Porții se datorează tocmai unui fiu al lui Radu cel Mare, Mircea III — cunoscut mult mai târziu sub porecla „Ciobanul”².

Nu este locul aici să intrăm în amănunte asupra domniei sale și a fiului său Petru, care deși păzite de gărzi turcești, au avut poate meritul ca tocmai prin cedări economice, prin tolerarea tuturor încălcărilor și prin teroare, să fi reușit să păstreze existența țării într-o perioadă de maximă expansiune turcească și a unor condiții politice externe extrem de vitrege³.

¹ Dan Pleșia, *Mănăstirea Dealului necropolă domnească și ceva despre sensul luptelor interne din veacul al XVI-lea în Țara Românească*, în „Acta Valachica”, nr. 3, 1971, Tîrgoviște.

² Porecla este necunoscută documentelor vremii și chiar celor de mai târziu. De fapt ea nu apare decât în veacul XVIII.

³ cf. Ștefan Andreescu, *La Politique de Mircea le Père* (Politica lui Mircea Ciobanul) în *Revue des Études Sud-Est Européennes*, tomul X, nr. 1, 1972, p. 175 și urmât.

Sub domniile următoare, ale lui Alexandru Mircea și Mihnea II, înrobirea economică și politică a țării culmină, iar Scaunul devine un obiect de licitație la îndemâna celui mai darnic. Oameni fără nici o legătură cu casa domnească, și nici măcar cu țara, își fac loc printre competitori ⁴.

Scurta domnie a lui Petru Cercel, cumpărată și ea cu sume fabuloase, dar în care țara își pusese toată nădejdea, se dovedește un eșec total. Ea a avut însă ca rezultat regruparea tuturor celor ai căror părinți și moși luptaseră de-a lungul veacurilor pentru idealurile țării. De acum înainte ei au posibilitatea să se reorganizeze. Pe față vor sluji din nou pe Mihnea II și vor figura și printre sfetnicii succesorilor săi, dar în taină ei vor pregăti accensiunea aceluiași fiu al lui Pătrașcu cel Bun, cel care copilărise în țară și-i cunoștea durerea, și care acum ședea alături de ei în sfatul țării.

Văzută astfel sub prisma istoriei unui veac, înscăunarea lui Mihai nu mai apare ca o acțiune de oportunitate întâmplătoare, ca o simplă verigă în succesiunea normală a domnilor, ci ca desăvârșirea unui țel ale cărui rădăcini se implantau adinc în trecutul și în a spirățiile țării care-l chema ca domn.

. . .

Da'orită rolului jucat de el în istoria nu numai a țării sale dar și a întregului sud-est european și a caracterului de epopee a domniei sale, viața lui Mihai Vodă s-a bucurat de o atenție deosebită din partea istoricilor noștri de obicei foarte indiferenți față de acest soi de cercetări biografice. În cadrul studiilor lor a fost bineînțeles examinată și problema originii lui Mihai, și pe măsura lărgirii cîmpului de cercetări au evoluat și părerile asupra acestei origini ⁵.

Astfel istoriografia veche îi atribuia — în pofida știrilor documentare — o filiație legitimă. Istoricii mai noi, cu mai mult simț critic și mai puțin romantism, — i-au stabilit neîndoielnica filiație ilegitimă. Dar și aceasta a fost ulterior discutată, încercîndu-se să se dovedească că *Mihai nu numai că nu a fost fiul lui Pătrașcu cel Bun, dar că al cui fiu a fost „desigur nici el însuși n-a știut“* ⁶.

⁴ De pildă acel medic Rosso, care în 1577 revendica o ascendență basarabească, citat de Berlach, *Tagebuch*, pg. 19, apoi N. Iorga, *Contribuții la Istoria Munteniei în veacul XVI*, în *Analele Academiei Române*, Seria II, tom. XVIII, p. 19, sau încă din 1571, Ioan Miches (Don Joseph), duce de Naxos (*Hurmuzaki*, VIII, p. 162).

⁵ Este izbitor paralelismul perfect între evoluția părerilor asupra filiației lui Mihai Viteazul și cea a lui Neagoe Basarab (cf. Dan Pleșia, *Neagoe Basarab*, în *Valachica*, (1969), și *Studia Valachica* (1970).

⁶ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*. București, 1936, p. 22.

Neîntemeiat documentar ci sprijinit doar pe o atitudine negativă, acest ultim punct de vedere a provocat vii discuții⁷ și cu toate că în general nu a fost admis de istoriografia noastră, a dat naștere la nedumeriri care se mai manifestă încă și astăzi.

Dar atât această părere cât și argumentele folosite pentru a o combate păcătuiau prin însăși baza lor, adică printr-o imperfectă cunoaștere a realităților istoriei Țării Românești — datorită în bună parte și lipsurilor documentare — și mai ales prin neglijarea împrejurărilor și a oamenilor care l-au adus pe Mihai în scaunul țării. Pe de altă parte, negarea obirșiei domnești a lui Mihai nu a ținut seama de un principiu fundamental al succesiunii la tron în Țara Românească, asupra căruia am insistat pe larg cu alt prilej, acela că numai un „os” domnesc putea fi domn⁸.

Chiar dacă am admite prin absurd că Mihai a constituit *prima excepție* în șirul de 24 domni din descendența lui Basarab cel Mare, care cirmuiseră țara pînă la el, încă nu ar fi de înțeles de ce i-ar fi fost necesar să-și atribuie fraudulos o ascendență domnească. Căci el ca și Neagoe Basarab, nu ar fi avut nevoie de o asemenea fraudă. Revendicarea unei origini domnești putea fi necesară unui aventurier spre a convinge pe cei cărora le solicita sprijinul, de legitimitatea pretențiilor sale, sau altuia care ar fi dobîndit scaunul siluind voința țării, sau încă vreunui element dubios, străin de țară sau trăit prin culisele Seraiului și impus țării de favoarea vreunui vizir sau mulțumită multor pungi de bani.

Dar Mihai nu intra în nici una din aceste categorii. El a devenit domn prin voința majorității boierimii și cu consimțămîntul entuziast și unanim al țării întregi⁹, iar cei care l-au adus în scaun erau fiii celor căzuți tocmai pentru că erau sprijinitorii urmașilor lui Pătrașcu cel Bun.

În aceste condiții în ochii cui ar fi vrut Mihai să arunce pulbera unei origini domnești uzurapte și față de cine ar fi trebuit el să-și legitimeze astfel înscăunarea, cînd ea răspundea năzuințelor întregului popor ?

Un alt argument trecut cu vederea, cu toate că fusese folosit pentru Petru Cercel¹⁰, este prezența printre dregătorii de frunte ai lui Mihai a unor membri ai familiei Bălenilor, neamul Doamnei Voica, soția lui

⁷ Ecoul acestor polemici se oglindește în notele studiului de față.

⁸ Dan Pleșia, *Neagoe Basarab*.

⁹ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1935, vol. I, p. 22 ; I. C. Filitti, în recenziă făcută la *Mihai Viteazul*, de P. P. Panaitescu, în „*Recenzii și note critice la lucrările altora*”, București, 1937, p. 54 și urm., publicată întâi în ziarul *Epoca*, din 5 mai 1936.

¹⁰ P. P. Panaitescu, *Originea lui Petru Cercel*, extras din *Omagiu Profesorului D. Gusti*, în Arhiva pentru Știință și Reformă Socială, an XIV, 1936, II.

Pătrașcu cel Bun, între care Udrea, mare armaș și mare ban și Dumitru, mare clucer.

Acestora se mai adaugă și alți coborîtori din Vlad Călugărul : marele logofăt Teodosie din Ruda și banul Mihalcea Caragea, a cărui soție, Marula din Cocorăști, era și ea strănepoata aceluia domn.

Cu excepția lui Teodosie, care l-a trădat în zbuluciumul ultimelor luni, toți ceilalți îi vor rămîne credincioși. Udrea este cel care la 25 noiembrie 1600 a opus o ultimă și splendidă rezistență polonezilor la Curtea de Argeș¹¹, și care în 1601 este ucis de Simion Movilă pentru că se alăturase celor care se străduiau pentru reintronarea lui Mihai. Iar banul Mihalcea a fost asasinat în aceeași zi ca domnul său, tot din porunca lui Basta.

Alături de aceștia au stat Buzeștii, al căror tată fusese mare armaș sub Pătrașcu Vodă, și fără de care poate că domnia lui Mihai nu ar fi fost ce a fost : Craiovescul Șerban paharnicul din Coiani care revendica o descendență din Neagoe Basarab, Radul comisul din Florești a cărui filiație dintr-unul din fiii lui Radu Vodă Paisie este astăzi stabilită, Calotă din Lipov și Grădiște, mare spătar și mare ban, fratele banului Dobromir.

Este cu neputință de admis că toți acești mari feudali și rude domnești să fi tolerat lui Mihai sau să se fi făcut părtași la o impostură de talia celei ce ar fi comis, dacă fără drept s-ar fi pretins fiul lui Pătrașcu Vodă.

Argumentul invocat că o origine domnească l-ar fi silit obligator la pribegie, se dovedește de asemenea nefundat astăzi, cînd se poate constata că Mihai este departe de a fi fost singurul „os domnesc“ care să fi trăit în țară și să fi ocupat funcții¹². Dealtfel după cum vom vedea, Mihai era încă copil cînd o obirșie domnească putea prezenta un pericol pentru el : odată ajuns la adolescență, unchiul său Iane, devenit în 1574 mare vistier al lui Petru Șchiopul al Moldovei — fratele domnului muntean Alexandru Mircea — putea veghea asupra lui iar mai tîrziu să-l impună slabului Mihnea II.

Pe de altă parte ne putem întreba dacă obirșia lui Mihai a fost într-adevăr necunoscută în țară, precum s-a afirmat¹³. Lipsa izvoarelor narrative nu trebuie să mai facă loc în istoriografia noastră acreditării legendelor despre miraculoase descoperiri de odrasle domnești în diferite unghiuri ale țării sau peste hotare. Aceste odrasle, legitime sau nu, erau bine cunoscute cel puțin clasei boierești, după cum erau bine-cunoscute și legăturile extraconjugale ale domnilor¹⁴.

Că Mihai, atît timp cît a domnit Mihnea II nu va fi făcut paradă de această obirșie este un lucru normal, dacă ținem seama de strînsele

¹¹ Pentru această luptă vezi P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 236.

¹² O enumerare a fiilor de domn dregători la Dan Plesia, *Neagoe Basarab*.

¹³ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 24.

¹⁴ Dan Plesia, *op. citat.*

legături dintre Iane banul și casa Mihneștilor. Dealtfel nici vremea nu era încă coaptă pentru o acțiune pe care o vom vedea a fi fost pe îndelete pregătită. Este chiar probabil că Mihai, sub chezașia unchiului său, să se fi legat față de Mihnea că nu va întreprinde nimic împotriva lui. Cazul asemănător al lui Pătrașcu postelnicul, fiul lui Petru Cercel, față de Radu IX Mihnea în 1620. îndrituește această presupunere. Vom vedea dealtfel că îndată după mazilirea lui Mihnea în 1591, Mihai își schimbă atitudinea și din dregător domnesc devine pretendent: „*deci fiind la Craiova (iarna 1592—1593), i s-a scornit că iaste fecior de Domn*“, spune Radu vornicul Popescul, autorul „*Istoriilor Domnilor Țării Românești*“, uitând cele scrise câteva rânduri mai sus.

Nici sărăcia, care dealtfel putea fi relativă, în care a crescut Mihai, nici negustoria de vite, gelepia, cu Constantinopolul, atribuite de un izvor polonez¹⁵, nu au nimic surprinzător și nu contravin unei obârșii domnești. Domnii Țării Românești nu aveau patrimoniu propriu, și chiar dacă mama sa va fi fost înzestrată de Pătrașcu Vodă cu vreo moșie, Mircea Ciobanul, revenit în scaun în 1558, se va fi grăbit să o confiște, după cum vom vedea că a procedat și cu moșiile lui Iane banul.

De aceea cauzele unor începuturi modeste, pornite dintr-un târg pe Ialomița — pe acea vreme însă mare centru comercial — trebuie căutate în frământările ce au urmat morții neașteptate a lui Pătrașcu Vodă¹⁶ și care au mai continuat vreme de zece ani. Iar gelepia, una din căile cele mai rapide spre îmbogățire, era îndeletnicirea de căpetenie a unchiului său Iane, alături de care Mihai a activat vreme îndelungată.

Dușmănia lui Iane față de Petru Cercel și faptul că Mihai pe de o parte s-a menținut în rezervă în domnia acestuia și apoi ar fi tolerat (!) uciderea sa, au fost invocate ca alt argument împotriva descendenței lui Mihai din Pătrașcu, descendență care a fost chiar calificată drept o *imposibilitate morală*¹⁷.

Departe însă de a constitui o dovadă împotriva înrudirii, aceste fapte par mai degrabă să întărească dovada originii domnești a lui Mihai¹⁸. Lăsând la o parte singeroasele dușmăanii ce au existat nu numai între rude ci chiar și între frați — familia Mușatinilor Moldovei deține un record al ororilor în această privință — nu trebuie pierdută din vedere atmosfera acestui sfârșit de veac în Țara Românească.

Între Petru Cercel și Mihnea II încheștarea în competiția pentru scaun fusese cumplită. Fiecare știa că succesul unuia însemna pentru

¹⁵ A. T. Dzialinsky, *Collectanea vitam resque gestas I. Zamoiskii illustrantia*, citat de P. P. Panaitescu, op. c., p. 23.

¹⁶ Ele se oglindesc în câteva documente din deceniile următoare. (DIR XVI—IV; DIR XVI—V).

¹⁷ P. P. Panaitescu, op. citat., p. 12.

¹⁸ În același sens I. C. Filitti, op. citat., p. 54. O bună discuție asupra acestei dușmării la I. Crăciun, *Originea lui Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 9.

celălalt ruina, surghiunul, poate chiar moartea. Iane și Mihai erau boieri ai lui Mihnea, devotați ramurei Mihneștilor — este bine cunoscută prietenia dintre Petru Șchiopul și Iane. În schimb nimic nu-i lega de Petru Cercel, în a cărui fire trufașă se afla poate și motivul de căpetenie al dușmăniei ce i-a arătat Iane.

Se poate cu atît mai puțin vorbi de sentimente de familie, căci absolut nimic nu-l lega pe Mihai de fratele său vitreg. Dealtfel și Radu Florescu a fost ținut de Petru Cercel în același ostracism. Pe de altă parte este prea puțin probabil ca Mihai să fi știut din București de soarta ce se pregătea fratelui său. Asasinarea acestuia a avut loc pe corabia ce-l ducea spre locul surghiunului și a fost poate obținută în ultimul moment, în schimbul citorva pungi.

Tot în susținerea obirșiei necunoscute a lui Mihai s-au invocat și spusele unor cronicari contemporani sau care au scris după știri contemporane, în special afirmațiile lui Szamosközy, *folosindu-se însă numai cele scrise după căderea lui Mihai*, cînd ura stîrpită în rindurile nobilimei maghiare își atinsese paroxismul¹⁹, și cele ale lui Radu Popescu²⁰. Dar inconsecvențele primului sînt flagrante, căci tot el referindu-se la fapte anterioare din vremea alianței transilvano-muntene scria fără șovăire: „*Mihai își trăgea originea din neamul lui Pătrașcu Vodă, ia trăiește încă (sic) dar a crescut foarte sărac, făceau negoț*“..., „*mama sa era rînzătoare de rachiu*“, adăuga el după ce arăta că *acest Mihai a avut o rudă, pe Iane vistierul care a fost ban de Craiova, om înțelept și priceput*²¹. Și mai departe: *Era din Cetatea de Floci lângă Dunăre; se numea că este fiul lui Pătrașcu, deaceia și-a botezat Mihai Vodă și pe fiul său tot Pătrașcu*“.

De-abia în 1600, scrie Szamosközy că „*fost-a hibrid, tatăl său grec, mamă-sa româncă*“²², adică exact contrariu originii reale.

În ceea ce privește pe Radu Popescu, în afară că el a putut cunoaște cronica lui Szamosközy²³, trebuie reamintit că el scria într-o vreme cînd viața politică a Țării Românești ajunsese în paradoxala situație de a avea în fruntea partidei sprijinatorilor domnilor străini pe urmașii a două vechi neamuri: Gheorghe Băleanu și Stroe Leurdeanu, iar cei care continuau lupta pentru drepturile, autonomia și poate chiar eliberarea țării erau conduși de Cantacuzini. Dușman inverșunat al acestora

¹⁹ Vezi la același cronicar, epitaful dedicat lui Mihai Viteazul, după asasinarea sa. (I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy*, p. 41, 159).

²⁰ *Istoriile Domnilor Țării Românești*, ed. Grecescu-Simionescu, 1963, p. 69.

²¹ Greșește însă cînd spune că banul Iane a fost paharnicul lui Ștefan Surdul, confundîndu-l astfel cu Iane din Boleasca, care mai tîrziu va vicleni pe Mihai.

²² I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy*, p. 99, 101, 129, 144.

²³ N. Iorga, I. *În jurul lui Mihai Viteazul. II. Originea lui Mihai Viteazul după o cronică românească*, în *Analele Academiei Române, Secția istorică*, S III, tom. XVIII, p. 33 : cf. și I. Crăciun, *op. citat*, p. 76—68.

și a tot ce avea o legătură chiar îndepărtată cu ei, Radu Popescul, fiul lui Hrizea vistierul Caridi, duhul rău al partidei Bălenilor, nu se sfiia să denatureze orice putea contribui la înălțarea lor; Mihai Viteazul, cuscruul lui Radu Vodă Șerban, bunicul Cantacuzinilor, putea intra în această categorie.

De aceea pasagiul din cronică sa privitoare la originea lui Mihai apare de la prima vedere ca o capodoperă a calomniei în care acest maestru al intrigii a știut să strecoare treptat ura ce-l stăpînea, îmbrăcînd-o într-o formă copilărească, dar pe care o credea cea mai aptă a capta și a convinge pe cititorii săi atunci; legenda romantică dar atît de răsufletă azi despre tatăl care și-a recunoscut fiul după un inel dat mamei.

S-ar părea totuși că nici însuși cronicarul nu era prea convins de cele ce încerca să acrediteze, căci la doar cîteva rînduri interval se contrazice flagrant pe sine însuși: „Icest Mihai Vodă, DUPĂ CE A LUAT DOMNIA, s-au numit că iaste feciorul lui Pătrașcu Vodă“..., „FIIND EL LA CRAIOVA (deci cel mai tîrziu în iarna 1592—3) I S-AU SCORNIT CUM CĂ IASTE FECIOR DE DOMN“²⁴.

S-ar putea chiar ca pe lingă tendința anti-cantacuzinească, Radu Popescu să fi urmărit și un scop imediat: arătînd pe Mihai ca fiind de origină umilă, el încerca poate să creeze un precedent pentru protectorii familiei sale, Ghiculeștii și Gheorghe Duca²⁵.

Nici afirmațiile bailului venetian Matteo Zane din 6 septembrie 1593, că Mihai era *fiul* lui Iane banul²⁶, nu sînt atît de sigure pe cît s-a pretins. De multe ori agenții diplomatici la Poartă înregistrau simple svonuri pe care apoi le transmiteau ca știri precise. E cunoscut mai de mult un astfel de exemplu, referitor la moartea lui Alexandru III Mircea și la turcirea fratelui său Petru Vodă Schiopul²⁷; mai recent s-a dat la iveală raportul unui ambasador englez la Poartă, care aducea cu seninătate la cunoștința Curții sale că Petru Cercel, „un aventurier“, era fiul unui biet preot din Rhodos²⁸.

Dealtfel, cum s-a remarcat prea bine, o eroare chiar neintenționată din partea bailului Zane putea fi plauzibilă, date fiind strînsele legături dintre Iane și Mihai²⁹.

²⁴ Radu Popescu, *ediția citată*, p. 69.

²⁵ Care veneau totuși în Scaunul muntean ca foști domni ai Moldovei.

²⁶ Hurmuzaki, III, p. 457; P. P. Panaitescu, *op. citat.*, 47; I. Crăciun, *op. citat.*, p. 56. De remarcat că bailul nu cunoștea nici măcar numele persoanelor despre care raporta. Un alt raport în același sens al bailului Marco Venier, (*Hurmuzaki*, III, p. 458) dar care nu poate fi din ianuarie 1594 ci din 1596.

²⁷ *Hurmuzaki*, II, p. 671, 682, 712; apud N. Iorga, *Contribuții...*, p. 12.

²⁸ Prof. E. D. Tappe, *Documents concerning Roumanian History*, ed. Mouton & Co., Haga, 1964.

²⁹ Cf. I. Crăciun, *op. citat.*, p. 62.

Cu atât mai puțină crezare se poate da aceluși cronicar polon, aflat în 1600 pe lângă cancelarul Zamoisky, care califica și el pe Mihai de „Epirotae Ianii filius“³⁰.

În sfârșit, ambasadorul spaniol în Austria, Don G. de San-Clemente scria în 1600 din Praga că Mihai „se trăgea din pulberea pământului“³¹. Lăsând le o parte sursele de informare ce-i stăteau la îndemână și care într-acele momente nu puteau fi decât dușmănoase lui Mihai, spusele diplomatului spaniol par a se referi nu la originea „umilă“ a domnului român și a părinților săi, ci la nașterea sa ilegitimă, care în ochii unui reprezentant al regelui Prea Catolic și al Spaniei inchiziției era un lucru a cărui simplă menționare constituia un păcat mortal.

S-a făcut mare caz și de faptul că numele fiului lui Mihai Viteazul nu arăta nici o legătură cu casa domnească³¹, dar nu s-a observat că acesta nu este primul caz : unul din fiii ilegitimi ai lui Radu cel Mare s-a numit Badea, altul Vintilă și tot Vintilă s-a numit și fiul mai mare al lui Pătrașcu cel bun, pretendentul nenorocos din 1574. Si apoi sintem noi siguri că ne sînt cunoscute toate odraslele domnești și că toți domnii purtau din botez numele sub care îi cunoaștem ?³²

Cu atât mai puțin trebuie să ne mire cazul de față. Prin 1585, cînd s-a născut fiul său, Mihai — el însuși fiu ilegitim — era încă departe de a se infățișa ca pretendent. El se afla dimpotrivă în termeni buni cu Mihnea II ; a da fiului său un nume tradițional domnesc putea apare ca o revendicare și în mod sigur ar fi trezit susceptibilități și bănuieli pe care cea mai elementară prudență impunea să fie evitate.

Cît despre numele de Nicolae, credem că nu ne înșelăm afirmînd că el provine de la cel care probabil a fost nașul copilului, marele stolnic Nicolae Hrisoverghi, prietenul și tovarășul lui Iane banul, același care cîțiva ani mai tîrziu va activa și el intens pentru domnia lui Mihai.

Alăturînd aceste știri provenite toate din surse nesigure sau dușmănoase, cu cele transmise de alte izvoare, izbește faptul că nici un alt cronicar, român sau străin, contemporan sau ulterior nu manifestă vreo îndoială asupra filiației lui Mihai din Pătrașcu cel Bun. Alături de Szamosközy, deja citat, Balthazar Walter, care l-a cunoscut bine și a scris după informațiile primite de la marele logofăt Teodosie din Ruda, spune că Mihai *era cunoscut tuturor prin strălucirea părinților și a nașterii sale*, ceea ce este o dovadă și pentru obirșia Doamnei Teodora și ceea ce desigur nu ar fi putut scrie dacă obirșia domnului ar fi fost îndoielnică. Iar mai departe vorbind de ocuparea băniei Craiovei de către

³⁰ P. P. Panaiteșcu, *ibidem*, p. 13.

³¹ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, VI, p. 162 : apud P. P. Panaiteșcu, *op. cit.*, p. 17.

³² Pentru schimbarea numelor de botez în nume domnești, cf. pe larg Dan Pleșia, *Neagoe Basarab*.

Mihai, Walter aduce prețioasă informație că Iane banul îi era : „*unchi, adică fratele mamei sale*“³³.

Obținute de la un mare dregător a cărei mamă era vară cu Pătrașcu Vodă, aceste informații sînt capitale și ar fi suficiente pentru a înlătura orice dubiu asupra originii lui Mihai, căci acesta, ca fiu al lui Pătrașcu era și el văr de-al 3-lea cu Teodosie din Ruda³⁴.

De asemenea și în cronica lui Stoica Ludescu, care pentru domnia lui Mihai Viteazul folosește aproape integral cronica contemporană a Buzeștilor, Mihai este numit fiul lui Pătrașcu³⁵.

Despre originea lui Mihai se mai găsesc mențiuni și la numeroși alți cronicari străini dintre care unii au scris scurt timp după moartea voievodului, și care toți subliniază filiația sa din Pătrașcu. Astfel :

a) N. de Montreulx. (1608) arată că : Sultanul Mahomet a trimis pe Mihai Voievod (le vayvoda Michia) de neam valah și *coborîtor din principii din acea țară* să supună Transilvania. Valahia și Moldova răzvrătite³⁶.

b) Francezul Michel Baudier notează că nemai putînd suferi tirania lui Alexandru cel Rău, cîțiva valahi s-au plîns Sultanului, cerînd domn pe Mihai *descendu de la tige des princes de Moldanie*³⁷.

c) Un alt francez, Jacques de Thou, care și el a scris în primul deceniu al veacului XVII, arăta că Mihai era fiul lui Petru Vodă³⁸, iar

d) Sasul Miles (a doua jumătate a aceluiași secol) știa și el că Mihai era „*Sohn des Christlichen Fürsten Petri*“³⁹.

e) În sfîrșit, vorbind în *Istoria Țării Românești și a Moldovei* de Mihai Viteazul, un moldovean, Vasile Cămărașul Buhăescu, scrie „Mihai Vodă, al 2-lea numit în acest nume, cel vestit de vitejie, fiul lui Pătrașcu Vodă“⁴⁰.

Considerațiunile de ordin istoric expuse mai sus și analiza nepărtinitoare a tuturor știrilor privitoare la originea lui Mihai Viteazul arată după părerea noastră lipsa oricărui temei serios pentru punerea la îndoială a originii domnești a lui Mihai Viteazul.

Dealtfel, cu excepția celor cîteva izvoare suscitete, această origine nu este la nici un moment pusă la îndoială de ceilalți dușmani ai săi.

³³ Papiu Ilarian, *Tezaur de Monumente Istorice*, București, 1864, I, p. 8—9.

³⁴ Vz. spița publicată în „Valachia“, nr. 3, 1971.

³⁵ *Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. 1960, p. 54.

³⁶ Scarlat Callimachi, *Din cărți vechi*, p. 68. Cronicarul, care pare să fi fost un martor ocular, începe totuși prin a face o ciudată confuzie între Mihai Viteazul și Mihnea II, care între timp se turcise. El atribuie gloria primelor victorii exclusiv lui Aron Vodă al Moldovei, Mihai este inițial unealta turcească (deci confundat cu Mihnea) pentru ca deodată să apară ca Domn al Moldovei și ca erou principal al luptelor cu turcii.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Papiu Ilarian, *Tezaur*, I, p. 196.

³⁹ Citat de I. Crăciun, *op. citat*, p. 56.

⁴⁰ *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, XV, p. 223.

Nici cronicarul ungar Istvanffy, nici trufașii Movilești, nici cei câțiva boieri vicleni atît de înverșunați împotriva sa nu-i aruncă acuzația că a uzurpat o origine domnească ⁴¹. Nici chiar cronicarul Bisselius, ostil și el lui Mihai Viteazul, pe care pentru anul 1595 îl confundă cu bună știință cu Mihnea Turcitul și-l face aliatul turcilor, nu releva nimic neobișnuit în originea voievodului ⁴².

Dar cele mai indiscutabile — pentru că strict documentare — dovezii despre filiația lui Mihai din Pătrașcu Vodă au fost fie trecute cu vederea, fie greșit interpretate de cei care au negat această obîrșie :

— Capul lui Mihai Viteazul adus de la Cimpia Turzii de Turturea paharnicul din Glina, ⁴³, a fost depus de Radu clucerul Buzescu, la mănăstirea Dealului. Dacă inscripția de pe piatra funerară nu vorbește decît de „*Mihail marele voierod*” ⁴⁴, fără a-i numi tatăl, faptul că mormîntul se află în acel lăcaș, devenit necropola neamului lui Radu cel Mare ⁴⁵ și alături de cel al lui Pătrașcu Vodă, precum și faptul că la mănăstirea lor de la Călușul din Romanași tot Buzeștii au pus să se zugrăvească față-n față, la stînga și la dreapta naosului chipurile lui Petru Cercel și Mihai Viteazul, însoțindu-le de inscripțiile : ⁴⁶ „*IO Mihail Voierod fiul marelui și răposatului IO Pătrașcu Voierod*”, și „*IO Petru Voierod fiul marelui și răposatului IO Pătrașcu Voierod*”, ar fi constituit un adevărat sacrilegiu dacă Mihai nu ar fi fost fiul lui Pătrașcu ⁴⁷.

Cea de a treia dovadă este afirmația pe care o face George Basta într-o scrisoare că Mihalcea banul era „*parente del Vallaco*” adică al voievodului român ⁴⁸. Înrudirea este exactă, dar nu în modul cum a fost interpretată ⁴⁹, ci se datora faptului că banul Mihalcea era căsătorit după cum am spus cu Marula, fiica unuia din frații Cocorăști pieriți în măcelul din 1568 ⁵⁰ și care erau și ei veri de al treilea cu Mihai, pe aceeași

⁴¹ I. Minea, *Iane Banul*, în *Cercetări Istorice*, X—XII, p. 234.

⁴² Papiu Ilarian, *Tezaur*, I, p. 110—113.

⁴³ Vz. *Magazinul istoric*, an VI, 1969, document din 1612 publicat de C. Ra-zechevici.

⁴⁴ N. Iorga, *Inscripții din Bisericile României*, I, p. 99.

⁴⁵ Dan Pleșia, *Mănăstirea Dealului necropolă domnească...* în *Acta Valachica*, Tîrgoviște, 1971.

⁴⁶ Alex. Odobescu, *Antichitățile Județului Romanași*, București, 1874, p. 57—58, nu redăm aici decît părțile din inscripții referitoare la originea celor doi domni.

⁴⁷ Relevat de N. Iorga.

⁴⁸ A. Veress, *Gh. Basta*, p. 390; citat de P. P. Panaitescu, *op. citat.*, p. 76.

⁴⁹ P. P. Panaitescu, *ibidem*, credea pe temeiul unor informațiuni greșite, că înrudirea se datora faptului că Badea II (Bădican) comisul din Cepturoaia și Al-bești, soțul Maricăi (zisă mai tîrziu din Albești-Argeș) fiica lui Mihalcea banul, ar fi fost frate cu Preda din Greci, ginerile lui Mihai Viteazul. În realitate ei erau doar veri de al 2-lea, astfel încît nici nu se poate vorbi de o înrudire între domn și Mihalcea banul pe această cale.

⁵⁰ Este probabil că Marula a fost fiica lui Vlad banul din Cocorăști (Vlad al Caplei din cronici) deoarece ea nu-și află locul în descendența celorlalți frați, astăzi destul de bine cunoscută.

cale ca și Teodosie din Ruda. În sfârșit, o ultimă dovadă documentară a originii domnești a lui Mihai este dată de o scrisoare din 1593, emanând probabil de la Andronic Cantacuzino, în care sînt descrise discuțiile ce au avut loc între Sinan Pașa, mare vizir, și boierii munteni veniți să ceară domn pe Mihai. Aceștia vorbesc cu dispreț despre „domnii care se schimbă ceas la ceas, unul cioban, altul argat, altul cazac” și care despoaie lumea pentru a se îmbogăți. A luat apoi cuvîntul Iane banul, care afirmă că țara vrea : „*Domn care să fie neam de domn și tot neamul său domni*“.

* * *

Înainte de a trece la expunerea carierei lui Mihai Vodă înainte de domnie, este necesară lămurirea, mai ales pe baza unor știri noi, a mult controversatei probleme a familiei mamei sale. Discuția este cu atît mai utilă în cadrul acestui studiu, cu cît credem că ea va stabili definitiv originea domnească a lui Mihai Viteazul.

Iane banul și Cantacuzinii. Încă în istoriografia noastră mai veche, cercetările și discuțiile asupra originii lui Mihai se repercutaseră asupra unchiului său Iane banul și deci implicit asupra mamei sale.

La un moment dat se admisesese că Iane ar fi un Cantacuzin⁵¹, după cum afirmase C. Daponte în Efemeridele sale⁵². Ulterior această părere a fost părăsită și chiar combătută ca neîntemeiată documentar și s-a ajuns la concluzia că Iane nu avea nici o legătură cu Cantacuzinii și că era originar din Epir. Fundamentul acestei noi opinii îl constituiau spusele altui cronicar polon⁵³ și tradiția locală culeasă de Lampridi în Epiroticele sale⁵⁴. Noua părere vedea în Iane unul din acei oameni noi, atît de îndrăgiți de unii istoriografi mai vechi.

Documentele interne publicate în ultimii ani fac ca problema să prezinte aspecte cu totul noi, ce se cer analizate. Pentru aceasta este necesar să ne întoarcem înapoi cu 40 de ani, în februarie 1554, cînd Pătrașcu se urcă în Scaunul Tării Românești, venind de la Constantinopol. Primul său mare postelnic, adică sfetnicul său cel mai apropiat, cel care prin însași dregătoria sa se afla în intimitatea domnului, este un

⁵¹ N. Iorga, *Hurmuzaki*, XI ; *Hurmuzaki* XV, indicele ; *Documente noi despre Petre Schiopul și Mihai Viteazul*, în *Analele Ac. Rom. Secția Istorică*, Seria II, tom. XX, p. 2—5, și în *Contribuții...*, p. 81. Acelaș însă în *Despre Cantacuzini* nu cunoaște pe Iane, iar în *Istoria lui Mihai Viteazul*, I, p. 31, neagă originea cantacuzinească a lui Iane (pentru aceasta vezi mai departe).

⁵² C. Erbiceanu, *Cronicarii Greci*, București, 1888, p. 168.

⁵³ Citat de P. P. Panaitescu, *op. c.*, p. 18.

⁵⁴ Citat de N. Iorga în *Originea lui Mihai Viteazul...*, p. 18 și de I. C. Filitti, *Mama lui Mihai Viteazul*, p. 7—8.

Iane, care ocupă această funcție pînă la 1 septembrie 1557⁵⁵. El nu dispăre însă din viața publică după această dată ci devine *Mare ban al Jiului*, necunoscut pînă acum, căci nu apare în nici un sfat. Ne-au rămas însă cîteva documente care-l citează și care permit această identificare :

1. La 11 iunie 1555⁵⁶, Pătrașcu Vodă întărește „Cinstitului dregător al domniei mele, jupan Iane mare postelnic, niște ocine în Dîrza⁵⁷, pe care Staico din Sintești, mare vornic sub Radu Paisie le cumpărase de la Murgoaia.

2. La 11 iunie 1565 se vorbește despre o cumpărătură în Rusinești, partea lui *Iane mare ban al Jiului*⁵⁸.

3. La 3 mai 1573⁵⁹, Alexandru II Mircea, întărește unor megiași tot satul Seliștioara din Romanați (lîngă Corabia de azi). Satul fusese de moștenire a lui Staico vornicul și megiașii îl cumpăraseră de la fiicele lui, Marina și Neașa, pe 18000 aspri. Anterior ei îl cumpăraseră cu 60000 aspri de la *Vărhare din Rusinești* „însă satul nu le-a fost cu pace căci nu a fost moștenirea lui *Vărhare* ci de miluire de la Mircea Vodă“. Apoi Neașa și Marina neintrînd în stăpînirea satului, îl vînd acelor megiași.

Arătarea că Iane banul cumpărase ocina în Rusănești, sat aflat nu prea departe de Seliștioara permite identificarea sa cu Iane mare postelnic, stăpîn în Dîrza peste părțile aceluiași Staico din Sintești, și totodată

⁵⁵ Grec după cum îl arată numele, este singurul străin din sfaturile lui Pătrașcu cel Bun. El este dealtfel prima persoană cu acest nume înîlnită în documentele Țării Românești. Este identic cu Ianachi „portarul“, din sfatul din 1 iulie 1557 (doc. : în traducere) din care lipsește dealtfel marele postelnic (*DIR* XVI—III, p. 61).

Prezența lui Iane în domnia lui Pătrașcu cel Bun fusese relevată de Gr. Tocilescu încă din 1877, în *Doamna Stanca*, București, 1877, p. 21. Mult mai recent I. Minca, (*Cercetări istorice*, X—XII, p. 63) face o apropiere, fără a trage concluziile ce se impuneau. Însă Gr. Tocilescu, pentru a explica înrudirea dintre Mihai Vodă și Iane socotea pe acesta tatăl doamnei Stanca și îl identifica atît cu Iane vistierul lui Petru Șchiopul în Moldova, ceea ce este parțial exact (vz. mai departe) cît și cu Ianache vistierul lui Petru Cercel. Informația din Tocilescu precum și legătura pe care A. D. Xenopol o făcuse între cei doi omonimi (*Istoria Românilor*), IV, p. 51 sg.) au scăpat sau nu au fost luate în seamă de autorii ulteriori. Și totuși ele ar fi putut da o altă orientare cercetărilor.

⁵⁶ *D.I.R.*, XVI—III, p. 31.

⁵⁷ Lîngă Periș — Ilfov.

⁵⁸ *DIR*, *ibid.*, p. 211. E vorba de Rusăneștii de Jos, pe Olt, din Romanați, care la nord se învecinește cu Plăvicenii și la sud cu Cilenii, și care nu trebuie confundat cu Rusăneștii de sus pe Oltet.

⁵⁹ *Idem*, vol. IV, p. 103.

⁶⁰ *Ibidem*, vol. II, p. 322. La 27 mai 1545, m-rea Bistrița primea întărire pentru satul Celeiul (Romanați) pentru care avusese pîră cu Cărstiian spătarul, care zicea că satul fusese dedina socrului său Staico vornicul. Celeiul era în hotar cu Seliștioara. Aceasta din urmă trebuie să fi ajuns la Staico din Sintești (Ilfov) prin soția sa Neașa din Dobrușa și Strejești, îndeaproape înrudită cu boierii din Hotătâni (Romanați) stăpîni a toată valea Dunării de la Celei la Izlaz și a numeroase alte sate din Romanați și Olt (cf. Dan Plesia, *Neagoe Basarab*).

concluzia că el trebuie să fi fost ginerele acestuia. Cît despre fiicele lui Staico, se știe că Neacșa a fost întâi soția lui Cârștitan din Stănțești⁶⁰ mare spătar în mai și iunie 1545, sub Mircea Ciobanul, care însă îl taie curînd. În 1576 Neacșa era recăsătorită cu Dan pircălabul⁶¹.

Despre Marina nu există alte știri, însă din motive pe care le vom arăta mai departe, este probabil că nu ea a fost soția lui Iane, ci o a treia soră, care trebuie să fi murit cu mult înainte de 1573 (vezi nota 69).

Concomitent cu Iane, mare dregător al lui Pătrașcu Vodă, se aflau însă în țară și Iane cu sora sa Teodora, ibovnica voievodului și mama celui care va deveni Mihai Viteazul. Să fie oare vorba de o simplă coincidență de nume sau cei doi Iane sînt identici? Următoarele fapte pledează puternic pentru identitate, dacă nu chiar o și dovedesc:

Pe portretul lui Mihai Viteazul, făcut de Sadler la Praga în vara anului 1600, pictorul a menționat și vîrsta domnului: AETATIS XLIII. Printr-o argumentație specioasă s-a susținut că acești 43 ani erau *neîmpliniți*⁶², deși era mult normal să se dea mențiunii adevăratul ei sens, pe care-l are și azi, adică 43 ani împliniți⁶³ și aceasta cu atît mai mult cu cît într-un raport diplomatic din Praga, din 22 ianuarie 1600⁶⁴, se spunea că Mihai era în *vîrstă de 46 ani*. Luînd deci drept exactă inscripția lui Sadler, nașterea lui Mihai se plasează în 1557⁶⁵.

Dar tot în 1557, după 1 septembrie, Iane din mare postelnic devine mare ban. De ce această subită înălțare a unui străin făcută în dauna boierimii pămîntene și care încălca toate temeiurile marii bănii în ființă pe aceia vreme. Nu cumva ea trebuie pusă în legătură tocmai cu nașterea lui Mihai, cînd domnul plin de bucurie acordă fratelui iubitei sale această dovadă de favoare, cea mai înaltă dregătorie a țării, niciodată încă încredințată unui străin?⁶⁶

Dar trecînd din domeniul teoretic în cel al realităților documentare, dăm de un alt fapt care vine să confirme convingerea că Iane dregătorul

⁶¹ Document din 1576 în *D.I.R.*, XVI—IV, p. 241.

⁶² P. P. Panaitescu, *op. citat.*, p. 12.

⁶³ În acest sens vz. N. Iorga, *În jurul lui Mihai Viteazul*, p. 3 și I. C. Filitti, *Mama lui Mihai Viteazul*, p. 3, nota 3; același în *Recenzii...*

⁶⁴ I. Minea, *Iane Banul*, în *Cercetări Istorice*, X—XII, p. 284.

⁶⁵ Începînd cu Stoica Nicolaescu (*Documente Slavo-Române*) mai mulți istorici care susțineau nașterea legitimă a lui Mihai au crezut că el s-ar fi născut la Drăgoiești-Olt în vara 1557 Pătrașcu Vodă „petrecea” cu toată curtea. Afirmția este însă neîntemeiată, Domnul aflîndu-se acolo cu prilejul căsătoriei fiicei sale Maria cu Tudor din Drăgoești, fiul marelui logofăt Radu.

⁶⁶ Faptul nu este incompatibil cu morala foarte slobodă a tuturor curților europene contemporane. La noi onorurile feudale nu existau și femeile nu se puteau împărtăși cu diverse cinstiri, care însă se puteau revărsa din belșug asupra familiilor lor.

Dar acordarea marii bănii lui Iane mai dovedește un lucru extrem de important și anume că el trebuia să aparțină unui neam foarte mare, cunoscut și respectat de boierii pămînteni. Căci numai așa putea Pătrașcu cel Bun, exponent al tradiției pămîntene (*Dan Plesia, Mănăstirea Dealului...*) să calce tradiția băniei fără să provoace nemulțumirea și protestele marii feudalități lezată în drepturile ei.

lui Pătrașcu cel Bun este unul și același cu Iane unchiul lui Mihai Viteazul.

Este cunoscut imensul domeniu românățean cumpărat de Mihai *înca pe când era boier*. Începînd de la Stoieniștii pe Olt pînă la Izlaz și de la Selistioara pomenită mai sus pînă la Devesel, domeniul cuprindea 24 sate ⁶⁷. La rîndul ei, soția lui Mihai, Stanca, cumpără niște ocine în Plăviceni pe care le dăruiește Episcopiei de Rîmnic ⁶⁸. Se știe însă cît erau de stricte și de prohibitive pentru un străin îngrădirile la cumpărarea unei moșii, impuse de dreptul de preemțiune. Cum a putut deci intra Mihai măcar în unul din acele sate în care nici el nici Stanca nu aveau ce căuta, nici după familie nici după vreo altă stăpînire. Dacă însă Mihai era nepotul lui Iane banul din zilele lui Pătrașcu cel bun, care Iane fusese stăpin în Rusănești și probabil zestraș în Selistioara, explicația este simplă căci preemțiunea juca și în favoarea vecinilor de moșie, astfel că drumul spre cumpărături succesive îi era deschis.

Dar moartea neașteptată a lui Pătrașcu cel Bun spulberă curtea sa, pe care revenirea în scaun a lui Mircea Ciobanul o aruncă iarăși pentru zece ani în pribegie. Între fugari a fost sigur și Iane, ale cărui moșii sînt confiscate ⁶⁹, și care de bună seamă s-a înapoiat la rosturile sale din care îl scosese pentru o clipă prietenia lui Pătrașcu Vodă.

• • •

În vremea cînd Iane era în Tara Românească, la Constantinopol Mihai Cantacuzino „*Seitanoglu*” își croia neînduplecat drumul spre măriri, arătînd grecilor — la numai un veac după prăbușirea imperiului lor — noua cale de urmat pentru redobîndirea influenței, influență care acum se cerea sprijinită pe alte temeieri. Puterea banului și exploatarea dibace a cupidității stăpînilor vor deveni mijloacele de luptă împotriva a ceea ce generalul de Langeron va stigmatiza aproape trei secole mai tîrziu ⁷⁰.

⁶⁷ I. Donat, *Moșiile lui Mihai Viteazul*, în *Studii și materiale de Istorie Medievală*, vol. IV, p. 465 și urmât.: *D.I.R.*, XVI—VI, p.

⁶⁸ Plăvicenii pe Olt, între Scărișoara și Rusănești, nu trebuie confundat cum s-a făcut (I. C. Filitti, *Mama și soția lui Mihai Viteazul*, p. 20) cu Plăvicenii de la Seoaș din Vilcea, veche stăpînire Craiovească, dăruită de Barbu I banul mănăstirii Bistrița.

Doamna Stanca care aparținea marelui neam al boierilor din Izvorani (lîngă Pitești) și care nu era nicidecum înrudită cu marele ban Dobromir cum au susținut numeroși autori (Gr. Tocilescu, Em. Kretzulescu, I. C. Filitti) își avea toate moșiile în Muntenia propriu-zisă. Pentru lămurirea neamului ei, cf. Dan Plesia, *Neamul Doamnei Stanca a lui Mihai Viteazul*, încă în manuscris.

⁶⁹ Vz. documentul citat mai sus pentru Vărbare din Rusănești, și *DIR* XVI—IV, p. 241, doc. din 1576, care între altele dovedește și că acea fiică a lui Staico din Sintești care a fost soția lui Iane nu mai trăia.

⁷⁰ *Memoriile generalului de Langeron*, în Hurmuzaki X.

După cum vom arăta mai jos, fiii lui Seitanoglu vor juca toți un rol în epopeea lui Mihai Viteazul, cel mai important fiind sortit lui Andronic.

Cei doi frați ai lui Mihai Cantacuzino, Constantin și Ioan sau Iane — acesta bineînțeles în măsura în care a fost diferențiat de Iane banul — au lăsat știri mai puține despre ei ⁷¹. Primul, care ajunge în 1583 duce de Naxos și de Andros, mai trăia în 1589, iar Ioan nu era cunoscut decât prin tragi-comedia aventurii sale matrimoniale din 1565-66 cu Maria una din fiicele lui Mircea Ciobanul și a Chiajnei. Întâmplarea a fost relată de Gerlach, care l-a cunoscut bine pe Ioan și pe care-l califică de „lustiger alter Mann“ ⁷².

Carierea lui Iane, unchiul lui Mihai Viteazul în Țările Române. În Tara Românească, Iane apare direct ca mare ban, însă de-abia la 25 martie 1586. În acest an prezența sa în sfatul domnesc este foarte sporadică; în schimb, din 1587 și pînă la 5 iunie 1589, nu este lună în care să nu-l aflăm în fruntea mărturiilor domnești.

Înlocuit între iunie și decembrie 1584 de Pârvul — fiul marelui clucer Ștefan și nepot după soția sa Benedetta, al doamnei Ecaterina Salvarezzi, mama lui Mihnea II — Iane redevine mare ban la 22 ianuarie 1590. Lipsește în cursul anului 1591 — fără a fi însă înlocuit — dar reapare sub Ștefan Surdul din ianuarie 1592 și pînă în august 1592. Sub Alexandru cel Rău, domn între 1592 și septembrie 1593. Iane nu a mai ocupat bănia decât pînă în decembrie 1592 ⁷³.

Se știe că Iane fusese și marele vistier al lui Petru Șchiopul, domnul Moldovei, însă se credea că numai începînd din 1582 ⁷⁴ ceea ce însă nu pare verosimil ⁷⁵, deoarece acest Iane vistier moldovean funcționează neîntrerupt din 1582 și pînă în 1591, cînd are loc abdicarea voievodului. Dacă s-ar admite această identitate, ne-am afla în cu totul neobișnuita situație de a avea începînd din 1586, dată la care Iane ocupă bănia, un

⁷¹ Pentru toate cîte îi privesc I. C. Filitti, *Notices sur les Cantacuzène*, București, 1936, p. 11.

⁷² Relatarea lui Gerlach este din 1578. El spune că episodul s-a întîmplat în 1564; după părerea noastră însă data trebuie corectată în 1565—66, căci muștrarea Sultanului către Petru Vodă pentru fapta Chiajnei este din 1566. Tot Gerlach ne permite să stabilim că la înscăunarea lui Pătrașcu Vodă, Iane Cantacuzino avea 26 ani, adică tocmai vîrsta medie la care pe acea vreme se recrutau marii postelnici.

⁷³ Contemporan cu el în sfaturile acestor trei domni, între 6 noiembrie și august 1593, Iane din Boleasca a fost alternativ mare paharnic și mare postelnic, ceea ce explică întrucîtva susanumita confuzie făcută de Szamosközy.

⁷⁴ I. C. Filitti, *Mama lui Mihai Viteazul*, p. 10, 13.

⁷⁵ Cum foarte just observase P. P. Panaitescu, *op. citat.*, p. 18. I. Minca, în *Jane banul* admitea că acesta fusese simultan mare ban în Țara Românească și vistier al Moldovei.

singur personajiu, concomitent mare ban muntean și mare vistier în Moldova, participând constant la sfaturile domnești ale ambelor țări. Măcar pentru vistierul moldovean nu există nici unele perioade de absență mai îndelungată care să poate justifica acest cumul suigeneris de funcțiuni, care ar fi unic în istoria administrativă a Țărilor Române. Cînd deci a deținut Iane banul muntean visteria Moldovei, precum o dovedesc atît pecetea sa cu inscripția „Iane vistierul Moldovlahiei”⁷⁶, cit și mai multe mențiuni documentare sigure care-i atribuie această dregătorie? La prima vedere chestiunea pare greu de rezolvat din cauza numeroșilor dregători cu numele de Iane care apar neînterupt timp de aproape douăzeci de ani în sfaturile Moldovei. Nu este locul aici să intrăm în analiza amănunțită a acestor sfaturi, ne vom mulțumi a arăta că după toate probabilitățile Iane, unchiul lui Mihai Viteazul, a fost mare vistier al lui Petru Șchiopul de la înscăunarea sa în 1574 și pînă în aprilie 1576, cînd devine pircălab de Neamț. Redevine mare vistier în aprilie 1578, dar în anul următor (2 aprilie 1579) vistier este Stroici și un Iane este mare postelnic pînă la sfîrșitul acestei domnii a lui Petru Șchiopul⁷⁷. Un Iane reapare ca vistier la reîncăunarea aceluia domn în noiembrie 1582. Să fie oare vorba de același personaj? În caz afirmativ înseamnă că într-a doua domnie a lui Petru Șchiopul visteria Moldovei a fost ocupată succesiv de doi omonimi, cel din 1582—1585, fiind unchiul lui Mihai.

Deci știrile documentare cunoscute ne arată că singurul vistier moldovean care poate în mod sigur fi identificat cu Iane unchiul lui Mihai Viteazul, este cel dintre 1574—78. În sprijinul acestei concluzii vine un document muntean de rîndul acesta, din 27 august 1582⁷⁸ — *deci anterior cu două luni reîncăunării lui Petru Șchiopul* — în care în locul lui Constantin Frangopol⁷⁹, ca mare vistier găsim un Iane. Documentul fiind original, o eventuală greșeală nu poate fi admisă astfel încît explicația trebuie căutată în prezența la curtea munteană a unui (fost) vistier Iane, care participa la sfaturile domnești și pe care domnul vrînd să-l cinstească a poruncit să fie așezat între mărturiile domnești⁸⁰.

⁷⁶ Hurmuzaki, XI, p. 207—209; I. C. Filitti, *op. citat*, p. 8.

⁷⁷ Sub Iancul Sasul (1579—1582) un Iane (altul însă!) e mare comis.

⁷⁸ DIR, XVI—V, p. 72.

⁷⁹ Al 2-lea soț al Lucrezziei, sora Doamnei Ecaterina (N. Iorga, *Contribuții...* p. 21).

⁸⁰ Alte două cazuri asemănătoare tot în Țara Românească la 15 ianuarie 1581 (Doc. în copie slavă) și documentul îndoielnic (?) datat dec. 1580 — iunie 1582 (DIR XVI—V, p. 4 respectiv 498) apare ca mare vistier Andronake, tocmai în vremea cînd în Moldova, un Andronake fără dregătorie figurează și el în sfaturile domnești. Andronake este Andronic Cantacuzino, despre care vom vorbi pe larg mai departe.

După cite cunoaștem astăzi, acest important personaj nu poate fi decît fostul (și eventual viitorul) vistier al lui Petre Șchiopul dintre 1574—1578.

* * *

Marea avere strînsă de Iane⁸¹ și creditul de care se bucura la Poartă se datorau îndeletnicirii exercitate înainte de a intra în slujba domnilor români — și pe care probabil o continua și după aceea — și anume gelepia, adică comerțul cu vite pentru piața Constantinopolului, care dealtfel i-a adus și porecla „Beilicciul“, sub care este uneori desemnat⁸².

Alături de el și probabil singur cînd Iane era reținut la Iași de obligațiile dregătoriei sale, nepotul său Mihai va duce înainte acest comerț. Anii 1581—82 sînt cei cînd acesta intră și el în viața publică munteană și cînd cu banii dați de Iane începe, pe nuncie său, acele cumpărături de moșii care vor face din el unul din cei mai mari stăpîni teritoriali ai Țării Românești.

* * *

Dar îndatoririle dregătoriilor sale și îndeletnicirile comerciale nu-i ajungeau lui Iane. El a desfășurat și o vie activitate diplomatică, către care par să se fi îndepărtat preferințele sale.

Capuchehaie al ambelor Țări Române la Poartă, el anihilează manevrele unor pretendenți⁸³, iar creditul său era atît de mare încît Pascal de Marini-Polli putea scrie că „La Constantinopol stă pentru domn (Mihnea II), marele ban, om cuminte și prieten al său... Cît va fi el la Constantinopol cu înțelepciunea și cu banii săi, doamna (Ecaterina) nu va avea nevoie să se ducă acolo“⁸⁴.

„Om înțelept și priceput“ a fost calificat Iane și de cronicarul Szamosközy, înainte de dezlănțuirea patimilor împotriva lui Mihai⁸⁵.

Dar Iane nu se limitează la acest rol secundar de capuchehaie, fie el chiar al ambelor țări. Ia parte activă la tratativele de pace dintre Polonia și Turcia în 1590—1591, lucrînd pentru încheierea păcii, ceea ce-i atrage anatemele ambasadorului austriac, care-l califică într-un

⁸¹ În Țara Românească, Iane redevenise stăpîn de moșii prin danie de la Mihnea II. Din păcate ele nu sînt numite în documentul care le pomenește (*DIR XVI-V* — p. 258) și prin care domnul restituia satul Drăgănești Mitropoliei. Satul se afla amestecat cu niște sate dăruite de Mihnea lui Iane.

⁸² Lampridi, citat de I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 10; N. Iorga, în edisa a „Istoriilor Domnilor Țării Românești“, p. 28.

⁸³ Pretendentul Nicolae. Vz. I. C. Filitti, *Mama lui Mihai Viteazul*, p. 10, după o poemă publicată de Spiros Lampros (vz. *Revista Istorică*, XIX, nr. 1—3, p. 8).

⁸⁴ N. Iorga, *Contribuții...* p. 81.

⁸⁵ I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy*, p. 77 și 99.

⁸⁶ Hurmuzaki, III, p. 131—132; apud N. Iorga, *Contribuții...*, p. 83.

raport de „cel mai mare trădător ce s-a născut vreodată pe pământ“⁸⁶, căci Austria urmărea în acel moment să aibă Polonia de partea sa în războiul cu turcii.

Un alt raport din 13 aprilie 1590 arată că „*Banul din Moldova și Valachia*“ care are mare influență pe lângă marele vizir, a făgăduit că va indupleca pe poloni să prezinte propuneri mai avantajoase“⁸⁷.

Față de aceste mărturii contemporane și de multilaterală activitate desfășurată de Iane, cit pare de neîntemeiat și de pătimăș calificativul de „om prost și necioplit“ ce-i-l dă Matei al Mirelor⁸⁸.

Vădit calomnioasă este și acuzația adusă tot de acesta, cum că mazilirea lui Mihnea în 1591 s-ar fi datorat tot intrigilor lui Iane. Și cu atît mai nejustificată și neexactă este aserțiunea că tot el ar fi provocat și abdicarea lui Petru Șchiopul. Corespondența lui Andronic Cantacuzino dovedește, dimpotrivă, că în 1592—1593, Iane banul lucra neobosit pentru readucerea lui Petru Vodă în scaunul Moldovei.

Stabilirea originii cantacuzinești a lui Iane banul.

Prima identificare a lui Iane banul cu Ioan sau Iane Cantacuzino s-a întemeiat după cum am spus pe Efemeridele lui C. Daponte care vorbind în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea despre Șerban Vodă Cantacuzino, scria „părintele său a fost acel mare postelnic Constantin Cantacuzino pe care l-a ucis Grigore Ghica Vodă cel dintii. *Moșul său a fost Enaki întâiul Capichehaie a lui Mihai Vodă cel vechi și renumit... și pentru rebeliunea lui Mihai Vodă a poruncit împăratul ca pe el și pe alți Capichehaie, cu ghelmumiele*⁸⁹ în piață să-i plimbe, și să le taie capetele, iar acesta ca să nu i se taie capul s-a turcit și a devenit Chuciuc teferdari. Acesta a avut părinte pe Celebi Mihai Cantacuzino, cel foarte bogat...“⁹⁰.

Urmează apoi diverse anecdote despre Mihai Seitanoğlu care — alăturate amănuntelor istorice exacte din textul de mai sus — dovedesc că Daponte cunoștea bine trecutul neamului Cantacuzinesc și că a avut la îndemină și alte izvoare decît simple tradiție, oricît ar fi rămas aceasta de vie în amintirea grecilor țarigrădeni.

⁸⁷ Pentru această activitate diplomatică vezi *Hurmuzaki*, XI, p. 733, 737, 740; N. Iorga, *Contribuții...*, p. 83; I. Minea, *Iane Banul*, p. 38.

⁸⁸ Papiu Ilarian, *Tezaur*, I, p. 336; N. Iorga, *Manuscrise din bibliotecii străine*, II, p. 3, *Anal. Ac. R.*, S. I.; *Seria III*, Tom XXI.

⁸⁹ „Darea prin tirg“ (cf. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 168, nota).

⁹⁰ Seitanoğlu, în linii mari amănuntelor din Daponte privitoare la răzbu-narea turcească sînt exacte. Este însă puțin probabil ca însuși Iane să se fi turcit și să i se mai fi acordat pe deasupra și o funcție de Secretar în Serai. Faptul se potrivește însă pentru fiul său Apostol — trecut la islamism sub numele de Curt-Salam. (*DRH XXIII*, doc. din 31 dec. 1631; A.S.B. *Radu Vodă XXX/12.II.1634*. Cît despre Iane, se adevărește doar că era mort în ianuarie 1595. (raportul bai-lului Venetian Marco Venier, din ianuarie 1595 — nu poate fi din 1594 — care urată că Mihai Vodă este fiul *răposatului* Jean Colino (sic).

Spusele lui Daponte trebuiesc deci socotite ca un izvor de mina iniția, ele dovedind că încă în secolul XVIII se mai știa în familia Cantacuzino că Iane banul făcea parte din ea. De aceea grija cu care au fost înlăturate informațiile lui Daponte ni se pare greșită, cu atât mai mult cu cât motivul invocat: „*întemeierea lor pe o confuzie*“, este departe de a fi mulțumitor.

O confuzie există într-adevăr la cronicar când el numește pe Jane „papos“ adică *bunic* al lui Șerban Vodă Cantacuzino, în loc de „ghenos“ unchi, și când spune că Iane banul a avut ca tată pe Mihai Cantacuzino — confundându-l cu fiul acestuia. Dar aceste erori nu îndrituiau respingerea totală și fără alte cercetări a știrilor din Daponte, cu atât mai mult cu cât vom vedea că argumentațiile ulterioare s-au întemeiat pe greșeli mult mai mari. Pe de altă parte dacă erorile lui Daponte sînt explicabile după un veac și jumătate, nu se poate însă admite ca el să fi identificat pe Ioan Cantacuzino cu Iane banul a cărui existență, dacă nu ar fi fost legătura cu Cantacuzinii ar fi fost probabil total necunoscută cronicarului.

Istoriografia noastră a șovăit mult asupra originii lui Iane banul. Părerea inițială a lui N. Iorga, că el era un Cantacuzino se baza tocmai pe Daponte⁹¹ și ea a fost adoptată de mai mulți dintre istoricii care s-au ocupat de această chestiune. Ulterior însă — în 1906 — N. Iorga a revenit asupra ei și pentru a dovedi că Iane NU POATE FI Cantacuzino, a invocat următoarele argumente :

a) Iane banul nu semna niciodată cu numele de familie și în pecetea sa nu se află acvila bicefală.

b) Nu e' citat în scrisoarea lui Andronic Cantacuzino din septembrie 1593, referitoare la numirea lui Mihai.

c) *Pentru că era prea tânăr căci la moartea lui Mihai Șeitanoglu în 1578, fiul său Ioan avea doar 18 ani.*

d) Pentru că Szmosközy nu-l arată ca unchi al lui Mihai ci numai „rudă“⁹².

Precum se vede, însuși temeiul acestor argumente este greșit, căci *nu este vorba de Iane fiul lui Șeitanoglu, ci de Iane fratele acestuia,*

⁹¹ N. Iorga, *Contribuții...*, p. 83; același, *Documente nouă privitoare la Petru Schiopul și Mihai Viteazul*, p. 2—5; același, *Mihai Viteazul*, ed. 1900, p. 4.

⁹² Acelaș, *Istoria lui Mihai Viteazul*, ed. 1935, p. 30, dar N. Iorga nu pare să fi avut o părere sigură asupra originii lui Iane, de aci frecvențele sale schimbări. Așa de pildă, în *Hurmuzaki XI*, (Indice), și într-o însemnare din 1914 citată de I. C. Filitti (*op. c.*, p. 8) el susține iarăși că Iane era Cantacuzino. Lucru ciudat, în *Despre Cantacuzini* (p. XXXIX), N. Iorga nu cunoaște pe Iane Cantacuzino. Acolo eroul aventurii matrimoniale cu fiica Chiajnei este însuși Mihai Șeitanoglu, iar Iane Banul este „marele grec al vizirilor“ dintr-o familie obscură“ pe care nici nu credea că trebuie să o însemneze“. Și mai departe: „Iane visterul din Moldova, capătă marea banie în Muntenia, și din Boeria de ban făcu aproape un nume de familie“ (!).

încă necunoscut documentar pe vremea ce scria Iorga. Ori acest frate, care în 1566 avea aproximativ 50 ani, atinsese 78 în 1593⁹³.

Punctul d) din această argumentație nu se poate susține, căci „rudă“ poate fi și unchi, iar punctele a) și b), fiind de ordin negativ, nici nu confirmă nici nu infirmă posibilitatea că Iane banul să fie Cantacuzino. Vom vedea de altfel că dacă el nu este în scrisoarea din septembrie 1593, în schimb apare ca personajiu principal într-alta din 7 mai, al aceluiași an, semnată tot de Andronic Cantacuzino.

Cu toată slăbiciunea acestor argumente, părerea lui N. Iorga a fost urmată și de I. C. Filitti, care s-a străduit și el să dovedească că Iane banul nu este Cantacuzino. El pleacă de la premisa⁹⁶ că zisa scrisoare din 7 mai 1593⁹⁵, adresată fostului domn al Moldovei, Petru Șchiopul, acum pribeag în Tirol, emana doar de la Polycrat Camerinos și că acel „boier (*arhon*) Cantacuzino banul“ arătat în text, a fi primit scrisori de la domnul pribeag nu putea fi decât Andronic Cantacuzino. Dar cum acesta în vremea când scria Filitti, nu era cunoscut ca ban, autorul conchidea că acest titlu era o înțelegere greșită a grecescului „panos“ adică „jupin“ și că prin urmare trebuia cetit „*arhon Cantacuzino jupan*“ (*sic*)⁹⁶.

Punctul de vedere Iorga-Filitti a fost apoi adoptat, fără nici o altă cercetare, de mai toți istoricii noștri.

Dar iată că în ultimii ani, originalul scrisorii susmenționate din 7 mai 1593, a fost reeditat⁹⁷ și dintr-această nouă ediție se desprind fapte care răstoarnă complet cele susținute pînă acum. În primul rînd *scrisoarea nu este semnată numai de Polycrat Camerinos. Primul ei semnatar este „ANDRONIC, micul rob al Măriei Tale“ și mai sînt citați „și ai smeritului rob al tău prăpădiți frați și toți ceilalți care sînt împreună cu noi“.*

Apoi penultimul paragraf al scrisorii pomenește din nou de „Scrisorile boierului BAN Cantacuzino“, ceea ce confirmă titlul acordat anterior lui Cantacuzino.

Cade astfel însăși baza argumentelor lui I. C. Filitti deoarece Andronic Cantacuzino, co-semnatar al scrisorii, nu poate fi și „arhon

⁹³ Vz. mai sus, aprecierea lui Berlach, despre el.

⁹⁴ I. C. Filitti, „*Mama și soția lui Mihai Viteazul*“, publicat întîi în *Concubiri Literare* an LIII (1921), p. 609—627, apoi în ediție revăzută în 1934, (Serisul Românesc, Craiova).

⁹⁵ Publicată întîi în *Hurmuzaki*, II, p. 373.

⁹⁶ Celelalte argumente ale lui I. C. Filitti sînt aidoma celor prezentate de N. Iorga, cu excepția diferențierii lui Iane, fratele, de Iane, fiul lui Mihai Seitan-Oglu.

⁹⁷ *Documente privind Istoria României*, A, sec. XVI, vol. IV, p. 82, după originalul aflat la Academia R.S.R., sub cota CCC/15.

Cantacuzino banul“ din text, și nici titlul de „ban“ nu mai poate fi privit ca o greșeală pentru „panos“ adică jupan⁹⁸.

Există deci la Constantinopol în 1593, un Cantacuzino fost sau în funcție mare ban, care avea strânse legături cu Petru Vodă Șchiopul, și care alături de Andronic Cantacuzino activa intens în sprijinul candidaturii lui Mihai. Cine putea fi el dacă nu Iane banul, prietenul lui Petru Vodă și unchiul viitorului voievod muntean.

Identificarea unui alt mare dregător al lui Mihai — Andronic vistierul — nu va face decât să dea și mai multă tărie acestor concluzii.

Andronic Cantacuzino și Andronic vistierul. Ca și pentru banul Iane, s-a pus întrebarea dacă dregătorul muntean dintre 1591—1600 a fost identic cu Andronic Cantacuzino fiul mai mare al lui Mihai Șeitanoglu. Și aici istoriografia noastră a șovăit începând prin a admite identitatea, pentruca apoi să o nege, fără însă a da acestei schimbări vreun temei documentar. Astfel, în 1902, N. Iorga⁹⁹ îi socotea identici mai ales pe considerentul că semnătura lui Andronic vistierul de pe tratatul din Țara Românească și Transilvania din 24 aprilie 1599¹⁰⁰ — „*Andronicos vistiaris*“ — seamănă cu cea a lui Andronic Cantacuzino. Păreră a fost primită cu oareșicare rezerve și de I. C. Filitti în 1924¹⁰¹. Ulterior, însă ambii au revenit asupra acestei păreri și au deosebit pe cei doi omonimi — diferențiere la care s-au raliat și alți istorici¹⁰² — întemeindu-se pe următoarele considerente :

a) Cantacuzino semnează întotdeauna *Andronic*, adăugînd și numele de familie, pe cînd vistierul *semnează* doar *Andronic vistier*.

b) Andronic vistierul nu a lipsit din țară de cînd a intrat în dregătorie (1591) și pînă în 1600, decît sub Alexandru cel Rău (1592—1593).

Ambele argumente sînt departe de a fi convingătoare, și o analiză chiar sumară dovedește completa lor lipsă de temei. Într-adevăr :

a) Nu se poate invoca deosebirea dintre forma grecească „*Andronicos*“ și cea obișnuită românească „*Andronic*“, familiară diecilor de cancelarie. Vreo două decenii mai tîrziu, românizarea numelor dregătorilor străini ai lui Radu Mihnea va da loc la modificări mult mai pronunțate.

b) Pe tratatul din 1599 semnătura vistierului nu este „*Andronic*“ ci „*Andronicos*“, ceea ce dovedește în subsidiar că și dregătorul lui Mihai Vodă era grec.

⁹⁸ Dealtfel din chiar construcția frazei se putea ușor vedea că o asemenea greșeală era prea puțin probabilă, căci pe lîngă faptul că autorul scrisorii se arată a fi un om cult, calificativul de „panos“ (jupan) nu se obișnuia nici în grecește a se pune după numele persoanei căreia se aplica (cf. în același sens I. Minea, *Op. cit.*, p. 24).

⁹⁹ În „*Despre Cantacuzini*“, p. XL și urm.

¹⁰⁰ *Hurmuzaki*, III, p. 330.

¹⁰¹ I. C. Filitti, *Arhiva G. G. Cantacuzino*, p. XXV.

¹⁰² De pildă P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 51 nota.

c) Semnind în calitate de dregător muntean, Andronic era obligat să-și menționeze dregătoria.

d) Indicarea numelui de familie era, chiar la sfîrșitul veacului al XVI-lea, puțin obișnuită în Țara Românească. Chiar și mult mai tirziu — (1627) — fiul lui Andronic, Constantin, devenit mare paharnic, semnează de foarte multe ori „Constantinos megas paharnikos“¹⁰³, fără nume de familie.

e) Lipsa din țară a lui Andronic vistierul sub Alexandru cel Rău (1592—1593) coincide întocmai cu prezența la Constantinopol a lui Andronic Cantacuzino venit ca să lucreze pentru Petru Șchiopul și pentru Mihai. Dealtfel în scrisoarea sa din 14 noiembrie 1593 către fostul domn al Moldovei¹⁰⁴, prin care-i vestește numirea lui Mihai în Țara Românească, Andronic spune că a fost îndeajuns de scandalizat de tirania lui Alexandru „ca să mă duc la Constantinopol“, și fraza lasă să se înțeleagă că venea din Țara Românească.

Andronic în sfaturile domnești ale Țărilor Române

Urmărind apariția documentară a numelui de Andronic în sfaturile Țărilor Române, găsim întâi în Moldova încă din 1573 și pînă în 1578, un Andronic pîrcălab de Neamț¹⁰⁵.

De la 1 septembrie 1591 și pînă în aprilie 1592¹⁰⁶ Andronic ocupă visteria munteană. Nimic nu îndrituiește părerea că în evoluția acestei cariere ar putea fi vorba de două persoane deosebite. Dimpotrivă, există un paralelism izbitor între cariera lui Iane banul și cea a lui Andronic. Ambii încep prin a fi dregători moldoveni — și Iane a fost la un moment dat pîrcălab — sub Petru Șchiopul și apoi trec în Țara Românească, unde-l vor sprijini pe Mihai.

La înscăunarea acestuia Andronic devine mare ban¹⁰⁷, apoi începînd din 23 noiembrie 1593 mare vistier, alternînd în această dregătorie cu Pangrație, în felul ciudat al schimbărilor intervenite în majoritatea dregătorilor de sfat în primul an de domnie a lui Mihai Vodă. Dispare din sfaturi după 30 iunie 1595 spre a nu reapărea decît sub Nicolae

¹⁰³ „Constantin mare paharnic“. El nu-și statornicește numele „Constantin Cantacuzino“, în sfaturile domnești ale documentelor și în alte acte, decît sub Matei Basarab.

¹⁰⁴ Hurmuzaki, XI, p. 373; *DIR*, Moldova, XVI—IV; 96.

¹⁰⁵ *DIR*, Moldova, XVI—IV, p. 44 și următoarele. La 16 iunie 1575 e numit *Andronake*. Amintim că tot *Andronake* apare ca vistier în Țara Românească la 15 ianuarie 1581 în locul lui Constantin Frangopol (*DIR*, T.R. XVI—V, p. 4) și în documentul îndoielnic fără an (Decembrie 1580 — iunie 1582).

¹⁰⁶ La 15 mai este înlocuit cu Dan Denilovici.

¹⁰⁷ *DIR* T.R., XVI—VI, p. 83. Documentul, în traducere, poartă anul 1594; sfatul domnesc este cel din 1593. Ordinea normală a dregătorilor arată că nu poate fi vorba de eroare.

Vodă Pătrașcu, tot ca mare vistier, de la 14 decembrie 1599 și pînă la 6 iunie 1600¹⁰⁸.

Andronie vistierul înrudit cu Mihai Viteazul. Andronie a fost întemeietorul mănăstirii cu hramul Blagoveșteniei, cunoscută mai tîrziu sub numele „mănăstirea Banului“ din Buzău. Lăcașul apare documentar la 19 mai 1594¹⁰⁹, cînd Andronic îi dăruiește ocinele de la Rătunda de Meteleu (Groșăneasca), danie la care se adăuga cea a unui loc de casă în București *dat de Iane banul*, iar la 3 iunie 1594 a unor mori pe Buzău dăruite de Mihai Vodă¹¹⁰.

Un document prețios este cel din 7 octombrie 1595 prin care domnul întărește „*prea cinstitului dregător și mai ales din casa domniei mele jupan Andronie vistier, satul Groșani*“¹¹¹.

Această înrudire dintre domn și vistier este confirmată de un raport din aprilie 1600¹¹², prin care agentul austriac, raguzanul Paolo Giorgio, arată împăratului că „baronii Valahi, oameni timizi și „perplessa“, doresc mai degrabă ca Voievodul lor să facă pace cu turcii decît cu Maiestatea Voastră, la care pace ANDRONICO GRECUL „PARENTE DELE VOIEVODA“ împinge din toate puterile, căci ține cu turcii cum a ținut întotdeauna“.

Pentru lămurirea problemei atît de controversate de care ne ocupăm, raportul este deosebit de important. căci alături de confirmarea înrudirii dintre domn și Andronic, el scoate în evidență și deosebita influență a acestuia și rolul său precumpănitor în dirijarea politicii Țării Românești, ceea ce implică pe lîngă experiență și capa-

¹⁰⁸ Andronic ar fi fost lăsat de Mihai Vodă ca ispravnic la Iași în iunie 1600 (Letopisețul Cantacuzinesc, cv. 1960, p. 18; aprod P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 187; N. Iorga, *Studii și Documente*, IX, p. 17).

¹⁰⁹ *DIR XVI—VI*, p. 118. Se poate deci bănui că lăcașul a început a fi construit pe vremea cînd Andronic era mare ban, ceea ce de altfel i-ar explica și numele.

¹¹⁰ Pentru aceste două danii vz. respectiv: *A.S.B. m-rea Nucet XV/3*, doc. din 17 iulie 1625 și *DIR XVI—VI*, p. 124.

¹¹¹ *DIR XVI—VI*, p. 398. Documentul poartă anul 1594 și ca atare a fost clasat ca incorect, din cauza neconcordanței sfatului. Dar compunerea acestuia corespunde întocmai anului 1595, iar obiectul întăririi este confirmat de documente ulterioare.

¹¹² A. Veress, *Documente...*, VI, p. 95: apud P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 51, nota 2, care însă nu a tras nici o concluzie. Raportul, un adevărat țesut de calomnii și de afirmațiuni tendențioase, ilustrează odată mai mult politica de egoism și de duplicitate a Vienei și ostilitatea agenților ei față de Mihai Viteazul. Dealtfel o pace cu turcii în toilă luptelor pentru Ardeal și Moldova, cînd trebuiau înfruntate și ostilitatea Austriei și dușmănia fățișă a Poloniei, era o necesitate vitală pentru Țara Românească, căci îi asigură spatele și dinspre Dunăre și dinspre Tătari. O spune dealtfel limpede însuși Mihai în memoriul său din 1600 către împăratul Rudolf: *Nu m-ași fi temut niciodată de Poloni dacă n-ar fi început pe de altă parte și turcii războiul* (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 234).

citae și puternice legături la Constantinopol. Toate aceste caracteristici se potrivesc foarte bine lui Andronic Cantacuzino, și nicidecum unui dregător de modestă origine grecească.

În rezumat, analiza datelor strict documentare oferite de izvoarele cunoscute azi scoate în evidență pentru familia și anturajul lui Mihai Viteazul un extraordinar țesut de coincidențe privind atit numele persoanelor cit și legăturile lor cu Mihai. Aceste coincidențe se pot concretiza în următoarele puncte :

a) Existența în Țara Românească a unui mare dregător Iane, adus de Pătrașcu cel Bun, adică tocmai pe vremea cînd se afla în țară și Teodora, mama lui Mihai, al cărei frate se numea tot Iane.

b) Existența unui Iane sau Ioan Cantacuzino, *fratele* lui Mihai Șeitanoglu, a cărui vîrstă era sensibil egală cu cea a banului Iane, unchiul lui Mihai Vodă. Acest Iane avea ca nepoți de frate pe Andronic, Ioan și Dumitru Cantacuzino.

c) Existența unui *Cantacuzino banul* care în 1593 activa intens alături de Andronic Cantacuzino și de stolnicul Nicolae Hrisoverghi pentru reîncăunarea lui Petru Șchiopul în Moldova, și pentru Mihai, în vreme ce cu cîțiva ani înainte Iane unchiul lui Mihai Viteazul, întii vistier al Moldovei și apoi mare ban în Muntenia, împreună cu acelaș stolnic Nicolae, erau oamenii de încredere al lui Petru Șchiopul. Iar în 1592, cînd sub Alexandru cel Rău, Iane banul părăsește Țara Românească, începe și el să activeze alături de Hrisoverghi și de Andronic Cantacuzino pentru încăunarea lui Mihai. Toate izvoarele concordă spre a-i atribui cel mai mare rol în numirea acestuia.

d) Existența lui Andronic Cantacuzino, care alături de „banul“ Cantacuzino, de Nicolae Hrisoverghi și de alți fruntași greci, lucrează intens atit pentru Petru Șchiopul cit și pentru Mihai și pentru eliberarea popoarelor din Balcani.

După propriile sale spuse, Andronic Cantacuzino a fost în Țara Românească pe care a părăsit-o și el prin 1592—1593. Și Andronic a avut un mare rol în încăunarea lui Mihai.

e) Existența unui Andronic — *numit tot „Andronic“ de izvoarele străine și grec de origină*, întii degător în Moldova și apoi mare ban și mare vistier în Țara Românească. Și *el lipsește din Muntenia în domnia lui Alexandru cel Rău*, ca și Andronic Cantacuzino. Semnăturile celor doi omonimi sînt foarte asemănătoare.

Andronic vistierul era înrudit cu Mihai Viteazul, iar influența sa în politica externă era suficient de mare spre a fi considerată de agenții străini ca precumpănitoare.

El întemeiază lingă Buzău o mănăstire *căreia și Iane banul îi face danii*.

f) Cele trei nume cunoscute în familia lui Mihai : Iane, Mihai și Teodora, sînt aflate și la Cantacuzini, primele chiar și la contemporani (Mihai Șeitanoglu și Iane la fratele și la fiul său) iar Teodora la mai multe generații ale familiei imperiale bizantine ¹¹³.

g) În sfaturile lui Mihai Viteazul se întîlnesc doi mari dregători purtînd aceleași nume cu frații lui Andronic Cantacuzino : *Dumîtru*, primul mare spătar (la 25 octombrie 1593) al lui Mihai și Ioan, tot mare spătar al lui Nicolae Pătrașcu în iunie-iulie 1600. De observat că acestea sînt epocile cînd și Andronic figurează în sfaturi : în 1593 și 1594 ca mare ban și mare vistier, în 1600 ca mare vistier ¹¹⁴.

Coincidențe provenind din asemănări de nume se întîlnesc adeseori și pot da loc la mari confuzii. Cînd însă ele se repetă la un șir întreg de persoane, cînd privesc nu numai oamenii ci și activitatea, idealurile și țelurile lor, cînd toate personagiile sînt legate prin raporturi atît de strînse ca cele arătate mai sus, atunci nu se mai poate vorbi de coincidențe ci avem de a face cu adevărate dovezi de identitate.

Mai mult, dacã la aceste coincidențe se adaogã și mărturia documentară suscitată că cel care alături de Andronic Cantacuzino se străduia pentru Țările Române, era banul Cantacuzino identitatea acestuia cu Iane banul, unchiul lui Mihai Viteazul, nu mai poate fi — credem — pusă la îndoială.

Contra-argumentele ce s-ar opune dovezilor stabilind originea cantacuzinească a lui Iane banul, a lui Andronic și implicit a Teodorei, sînt tocmai de ordin negativ, adică întemeiate pe faptul că nici un izvor *contemporan* azi cunoscut nu pomenește de înrudirea lor cu Cantacuzini.

Dar calificativul de „Epirotae Ianii filius” dat lui Mihai cît și tradiția culeasă de Lampridi în secolul trecut care atribuia lui Iane aceeași obîrșie epirotă ¹¹⁵, nu dovedesc că Iane nu putea fi un Cantacuzin. Contemporani cu el și cu ȘeitanOglu, niște nepoți ai acestuia — Cantacuzini — trăiau tocmai în Peloponez ¹¹⁶. Este deci foarte posibil că și alți membri ai familiei să se fi aflat risipiți prin diferite colțuri ale Greciei. Chiar și Șeitanoglu și frații săi nu par să se fi născut la Constantinopol, căci tatăl lor este înmormîntat la Pisa. Nu este prin urmare cîtuși de puțin exclus ca Iane să fi avut anumite legături cu Epirul, proprietăți la Zagoria, sau alte interese.

¹¹³ Relevat de I. C. Filitti.

¹¹⁴ Dumitru și Ioan nu pot fi identificați cu nici un boier muntean contempn- și dispar odată cu căderea lui Mihai.

¹¹⁵ Cf. P. P. Panaitescu, op. citat, p. 18 și respectiv *Epiroticele* lui Lampridi.

¹¹⁶ Ducange *Familiae byzantinae*, în *Historia byzantina*, Paris, 1680, p. 263, citat de I. C. Filitti, *Notices sur les Cantacuzènes*, p. 10. La unul din Cantacuzinii din Peloponez trebuie să se refere raportul din 1603, care citează luptele de hîr-tuală duse de feodalii greci din regiune împotriva turcilor. (citată de P. P. Panaitescu, op. cit., p. 80).

Tăcerea asupra originii lui Iane, poate proveni la cei care au lăsat însemnări despre el și despre Mihai — agenți diplomatici sau simpli informatori — și din faptul că în acel moment pentru ei Cantacuzinii — ca dealtfel întreaga aristocrație bizantină — nu însemnau încă mare lucru — nefiind încă decît niște negustori cu mai multă sau mai puțină trecere la Poartă.

Iar în nașterea ilegitimă a lui Mihai trebuie căutat motivul tăcerii cu care au învăluit pe Teodora chiar și cei care au trăit în intimitatea Voievodului. De aceea vedem că pînă și Balthazar Walter, care desigur cunoaștea foarte bine adevărul, se mulțumește să vorbească doar de „*strălucirea părinților*“ lui Mihai.

Rezerva lor este cu atît mai explicabilă cu cît ei cunoșteau și pe Teodora și pe ceilalți membri ai familiei ei aflați la Curtea munteană. Căci o legătură ilegitimă, fie ea și cu un Domn, nu era un lucru de răsbindit, și dacă o astfel de legătură putea fi tolerată în Țara Românească ca un obicei înrădăcinat în moravuri din cele mai vechi timpuri, la Constantinopol — unde dogmele privitoare la femei erau mult mai severe — ea nu putea aduce făptașei decît oprobiul societății și ostracismul familiei.

Un astfel de ostracism trebuie să fi lovit și pe Teodora și aceasta tocmai în vremea cînd moartea lui Pătrașcu Vodă și reinscăunarea lui Mircea Ciobanul făcuseră și din fratele ei, marele ban de la 1557, un biet pribeag care-și pierduse momentan toate rosturile.

Mănoasa meserie de gelep care a stat la baza noii averi a lui Iane nu era decît cituși de puțin incompatibilă cu o origine cantacuzinească, după cum nici alte negoțuri nu erau incompatibile cu ceilalți fruntași greci, dintre care foarte mulți erau scoborîtori ai vechii aristocrații imperiale bizantine.

Dealtfel întreaga luptă diplomatică dusă pentru înscăunarea lui Mihai, sprijinul necondiționat ce i s-a acordat de această aristocrație în frunte tocmai cu Cantacuzinii și rudele lor, arată că pe lîngă o comunitate de interese și idealuri, au trebuit să existe și alte legături foarte puternice care să justifice increderea și sprijinul acordat lui Mihai de către aristocrația greacă.

Căci nu trebuie uitat că înscăunarea lui Mihai s-a datorat sforțărilor conjugate și îndelung pregătite ale Țării Românești și ale aceluși mînunchi de fruntași greci depozitari ai moștenirii de glorie a Imperiului Bizantin. Dar pe cînd Țara Românească vedea în Mihai în primul rînd un urmaș al domnilor pămînteni scoborîtor din șireaua lui Radu cel Mare privită ca apărătoare tradițională a drepturilor ei, pentru ceilalți el era menit să devină focarul polarizator al tuturor energiilor popoarelor balcanice în lupta de eliberare care deja începuse să fră-

minte peninsula. Deci mai ales pentru greci, un astfel de om trebuia să prezinte garanții suficiente pentru a compensa riscuri uriașe.

Un om nou, un aventurier venit de nicăieri, fie el dregător muntean, dar fără alte legături cu lumea greacă și cu năzuințele ei, decît cele născute din afaceri, putea el oare prezinta aceste garanții? Dacă însă în vinele sale sîngele basarabesc se amesteca cu cel al împăraților bizantini, cum înainte cu două veacuri se amestecase și în vinele lui Mircea I — cel mai mare domn român — el putea deveni simbolizarea tuturor celor care veacuri de-a rîndul stătuseră pavază Europei în apărarea civilizației ei. și Lui i se putea încredința misiunea sfîntă a luptei pentru libertate.

Carierea lui Mihai Viteazul. Este în afară de orice îndoială că, după 1558, Mihai și mama sa au trăit un timp la Cetatea de Floci de la Gura Ialomitei. căci pe lîngă afirmațiile cronicarilor există și mărturia dată la 11 ianuarie 1622 de județul tîrgului cu privire la niște țigani dobîndiți de Mihai pe vremea „cînd a fost nequșătoriu și boiariu“¹¹⁷. „Sărăcia“ în care ar fi trăit Mihai¹¹⁸ nu a putut dura decît cel mult pînă în 1574 cînd unchiul său Iane devine mare vistier al Moldovei, unde Mihai l-a însoțit de bună seamă spre a lucra în contul său în gelepie¹¹⁹ — poa'e cea mai însemnată ramură a comerțului dintr-aceea vreme al Țărilor Române cu Țarigradul. Mihai va fi avut astfel prilejul să colinde în lung și-n lat ambele principate și peninsula balcanică, creîndu-și legături și învățînd diferite limbi¹²⁰.

Mihai, Ban de Mehedinți. În 1586. Iane devine mare ban al Craiovei și prin el își face și Mihai debutul în dregătoriile muntene. Prima sa funcție, destul de importantă a fost bănia de Mehedinți, una din cele două „băni de margine“, devenită mai tîrziu marea căpitănie de

¹¹⁷ DIR, XVII—IV, p. 78.

¹¹⁸ I. Crăciun, „Cronicarul Szamosközy“, p. 101, Szamosközy spune că mama lui Mihai „fierbea rachiu“ (p. 129) ceea ce este deosebit de „vînzătoare de rachiu“ (aceiași p. 101). „Fierbînd“ rachiu și vînzîndu-l înseamnă că Teodora își valorifica produsele unor livezi de pruni, atît de numeroase încă de pe atunci pe dealurile Buzăului, unde mulți orășeni din Cetatea de Floci sînt adeveriți ca stăpîni. În orice caz după 1574, Teodora trebuie să-și fi părăsit această meserie de „cufărită“, care indigna atît de mult pe Sincai (*Cronica Românilor*, 1986, vol. II, p. 388).

¹¹⁹ Cronicarul polon Dzialinski, citat de P. P. Panaitescu, *op. citat.*, p. 23.

¹²⁰ Afirmația că știința limbilor străine era un lucru neobișnuit pentru boierii români dintr-aceea vreme nu este exactă. În memoriile sale, Sivory, secretarul lui Petru Cercel notează că mulți boieri munteni vorbeau 4 și chiar 5 limbi (St. Pascu, *Petru Cercel*, București, 1944, p. 133). Se știe de pildă că Radu Buzescu cunoștea bine vreo 4 limbi. Vezi în această chestiune St. Andreescu.

Cerneți și care nu avea nimic comun cu acei „bănișori de județ“, modești judecători ambulanti ¹²¹.

Dobîndirea acestei dregătorii trebuie să fi avut loc cel mai târziu în 1582, căci pisania mănăstirii Tutana, arată că Mihai banul a fost ispravnic la refacerea ei la „*leat 7091, (1582) septembrie 10*“.

Cam în aceeași vreme trebuie să fi avut loc căsătoria lui Mihai cu Stanca din Izvorani (Muscel) și Cârțuclești, al cărei prim soț, Dumitru banul din Vilcănești, nepotul Vilaiei, soția marelui ban Dobromir și văr după mamă cu Buzeștii, murise de curînd ¹²¹.

Încăunarea lui Petru Cercel în vara 1583, care a atras pribegia multor sfetnici ai lui Mihnea II, găsește pe Mihai departe de țară, tocmai prin părțile Dalmației. Din Raguza el scrie Marioarei Vallarga, mătușa lui Mihnea, *la 30 iunie 1583*, o scrisoare care arată cât de vastă era sfera legăturilor sale cu Peninsula Balcanică și cât de perfectă cunoașterea limbii grecești.

Scrisoarea, care începe cu formula „*Mihai banul, boierul domnului Mihnea Voievod*“ fusese atribuită lui Mihalcea Caragea din Cocărești ¹²³. Credem însă că această părere trebuie revizuită. Mihalcea era omul de încredere al lui Petru Cercel, care încă în timpul prelungitei sale șederi la Constantinopol, *după numirea sa ca Domn* îl trimite ispravnic al Scaunului, la București, făcîndu-l totodată mare ban ¹²⁴.

¹²¹ Cealaltă bănie de margine era cea de Buzău. Un ban de Buzău și Brăila, din păcate nenumit, este menționat într-o scrisoare domnească din 11 iulie 1598 (Hurmuzaki, XII, p. 373). Sub Grigore I Ghica bănia de Buzău devine marea căpitănie de Focșani, „dar banii de margine“ continuă să fie menționați pînă sub Șerban Cantacuzino, cînd satele de graniță aflate de-a lungul Dunării din județele Brăila și Ialomița, sînt scutite de amestecul lor. Băniile de margine aveau un caracter militar și erau destul de importante pentru că la 17 august 1511, Radu ban de Mehedinți să figureze printre semnatarii legămîntului lui Vlăduț Voievod față de regele Ungariei (Hurmuzaki, XV, p. 213).

Pentru bănișorii de județ, cf. C. C. Giurescu, *Contribuții la Studiul marilor dregători*, Vălenii de Munte, 1926, p. 56. B. P. Hașdeu credea că erau cîte 10 bănișori de fiecare județ, însă un document trecut neobservat arată că în 1656, existau în Gorj numai patru. (Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, VI, p. 63).

¹²² Judecînd după vîrsta copiilor, căsătoria trebuie să fi avut loc prin 1583. În satul Proieni de lingă Brezoi (Vilcea) mai dăinuie tradiția că celebrarea cununiei a avut loc în 1583 în biserica de acolo. (comunicat de Prof. Albulescu din Sibiu).

Pentru Stanca, cf. Dan Pleșia „*Neamul Doamnei Stanca a lui Mihai Vi-teazul*“ iar pentru Dobromir banul, același, *Neamul lui Dobromir banul*“, (ambele încă în mss.) și *Contribuții la istoricul m-rii Stănești Vilcea*, în revista *Mitropolia Olteniei*, 1964, nr. 11—12.

Căsătoria cu Stanca, care după primul ei soț avea stăpîniri în Mehedinți (satul Salcia) deschide lui Mihai calea cumpărării de moșii în acea regiune. Ponorăul și Dobra, pe care mai târziu ca domn le va dărui lui Lupul paharnicul din Jirov (mai cunoscut sub numele de *Mehedințeanul*), sînt probabil primele sale achiziții.

¹²³ N. Iorga, *Contribuții...*, p. 46—50.

¹²⁴ S. Pascu, *Petru Cercel*, p. 35. Ca mare ban Mihalcea figurează și în primul hrisov al noului domn din 5 sept. 1583.

Există deci o imposibilitate materială ca Mihalcea, aflat în iunie pe lângă Petru Cercel la Țarigrad, și care cel mai târziu spre sfârșitul lui iulie a trebuit să plece spre țară, să poată fi acel Mihail banul, care la sfârșitul lui iunie se mai afla la Raguza, unde știrea mazilirii lui Mihnea poate nici nu sosise încă. Pe de altă parte este greu de închipuit că un boier credincios al domnului mazil să fi putut într-un interval de câteva zile să câștige totală încredere al celui mai înverșunat dușman al său.

După revenirea în scaun al lui Mihnea (1585, aprilie), redobândește bănia Mehedinților, în care este întâlnit până la 29 noiembrie 1588 ¹²⁵.

La 12 decembrie al aceluși an Mihai devine mare stolnic, dregătorie ce o va păstra până în februarie 1591.

La 1 iunie 1591, noul domn Ștefan Surdul îl face mare postelnic și apoi în 1592 mare agă.

Mihai mare ban al Craiovei. Urmașul lui Ștefan Surdul, Alexandru poreclit „cel rău“, menține pe Iane în bănia Craiovei, dar cum prezența acestuia este dovedită neîntrerupt la București, informația că Mihai a fost locțiitorul său la Craiova este probabil exactă. Ea este confirmată de un document din 6 august 1592, scris de un *Stanciul logofătul sluga banului Mihai*, ceea ce indică clar că Mihai — care nu mai apare în sfaturi — era de fapt dacă nu de drept ban al Craiovei.

Dar după 3 decembrie 1593, Iane pleacă la Constantinopol, de unde intervine pe lângă Alexandru Vodă ca marea bănie să fie dată lui Mihai ¹²⁶.

Deținerea mării băniei de către Mihai este dovedită de izvoare documentare mult mai de încredere decât Radu Popescu, și chiar și de alți cronicari ¹²⁷.

În cele câteva luni din 1593 cât a domnit Alexandru cel Rău, viața lui Mihai a fost foarte zbuciumată. Din relatarea lui Szamosközy, care pentru această epocă scrie după informațiile date de Petre Grigorovici,

¹²⁵ DIR, XVI—V, 383.

¹²⁶ Cronicarul Radu Popescu, (*Istoriile...*, ed. 1963), p. 69, nu șovăie să recurgă și aici la o falsificare, afirmând că „*l-au făcut ispravnic, NEFIIND BAN CĂCI INTR-ACEEA VREME DOMNII NU VOIA SĂ PUNA BANI*“, din cauza turburărilor ce puteau provoca acești mari dregători autonomi. De fapt, tot în dorința de a crea un precedent pentru a explica anumite măsuri luate de domnia înstrăinați sau străini din veacul XVII, înfrigați de atâtea exemple de rezistență olteană, cronicarul transpune în secolul XVI ceea ce de fapt s-a întâmplat în cel următor. Ispravnicii Scaunului Craiovei sînt o creație a celui de al 3-lea deceniu al acestui veac.

¹²⁷ I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy*, p. 99, „...a rînduit pe Mihai în Scaunul băniei la Craiova“; documente: din 20 februarie 1594 (DIR, XVI—VI, p. 102): „Cînd am fost domnia mea Mare ban în Craiova“; din 6 septembrie 1598 (*ibid.* p. 366), „cînd am fost domnia mea mare stolnic, mare postelnic, mare agă și mare ban al Craiovei“; din 1619 (*Ibid.*, XVII—III, p. 326); „...cumpărat de Mihai Vodă cînd era domnia-sa mare ban al Craiovei“.

se pot trage concluzii prețioase asupra mobilelor care au stat la baza frământărilor.

Nemulțumirile ajunseseră la un paroxism care lăsa ușor să se întrevadă o izbucnire. Impilările domniei loveau pe toți, de la țaran la cel mai mare dregător. Încătușarea în care fusese azvirlită țara de Mircea Ciobanul și Chiajna se accentuase la fiecare domnie nouă, la fiecare apariție a vreunui pretendent. Țara sătulă de „bei ticăloși”¹²⁸, de cămătari și de biruri își dorea un domn din seminție pămînteană, care să reia firul tradiției și să-i restabilească vechile temeieri.

Momentul era deci cit se poate de prielnic pentru a răspîndi în țară ideea înscăunării lui Mihai, la care partizanii săi trebuie să se fi gîndit și să fi lucrat demult.

Alexandru s-a căit probabil repede de a fi acordat bănia lui Mihai „prin daruri și fiind om drept”, căci acesta ca ban al Craiovei prezinta acum un pericol uriaș. În jurul său trebuie să se fi strîns toate rudele sale și toți cei care vedeau în el domnul legitim : Buzeștii — Stroe și Preda, căci Radu era încă mare spătar la București — Craiovescul Șerban din Coiani, Teodosie din Ruda, văr cu Mihai, Radu din Florești, potrivit pe față al lui Alexandru și din care intinsele sale stăpîniri mehedințene făceau un adevărat oltean¹²⁹. Stoica logofătul din Strimba.

Cite consfătuiri, cite planuri de acțiune se vor fi făurit în acel timp la Craiova, în vreme ce la Constantinopol Ianc banul și Andronic Cantacuzino puneau în mișcare greoaia mașină turcească. Svonuri despre aceste activități trebuie să fi ajuns repede la urechile lui Alexandru, hotărîndu-l să le pună capăt printr-o lovitură năpraznică care decapitînd șeful, distrugea întreaga conjurație.

Aceasta este „minia lui Alexandru” de care vorbește Szamosközy. Informat însă de cele ce se urzeau împotriva sa, Mihai fuge, și după ce-și pune familia la adăpost trece Dunărea la Severin¹³⁰, dar este

¹²⁸ *Hurmuzaki*, XI, p. 373; *DIR*, Moldova, XVI, IV, p. 96: Scrisoarea lui Andronic Cantacuzino către Petru Schiopul (14 noiembrie 1593); Andronic „îinea Valahia” pentru Petru Vodă, însă „văzînd cerințele vremii și zăbovirea domniei tale și mîntea cea murdară și rea a lui Alexandru Vodă și uncltirile lui..., m-au îndîrjit și am făcut pe banul Mihai domn al Valahiei. Am judecat că el este mai bun decît ceilalți șireți bei care nu arată nici un semn nici de la tată nici de la mamă, numai... niște marghioli, niște mincinoși, niște argați nevrednici... Dar din cauza banului Mihai s-a bucurat nenorocita de țară...”

Cu drept cuvînt sublinia I. C. Filitti că scrisoarea nu vrea să spună că Mihai nu era de origină domnească ci doar că el avea alte însușiri decît alți bei ticăloși de viță domnească.

¹²⁹ După cum se admite sau nu că Marco Voievod, fiul lui Radu Vodă Paisie, este sau nu același cu Pătrașcu cel Bun, Radu din Florești era frate vitreg sau văr primar cu Mihai.

¹³⁰ Narațiunea lui Szamosközy se sprijină pe adevăr, căci în 1594, Mihai acum domn, vorbește într-un document de „vremea cînd s-au întîmplat domniei mele pribegie de la Craiova”. (*DIR*, XVI—VI, p. 102).

prins pe teritoriul turcesc și adus la București unde este osîndit la moarte. Scapă însă printr-o minune : călăul beat se înpăimîntă și fuge. Este însă mai probabil că „minunea“ a fost abil regizată de aceiași boieri care apoi — poate cu mîna încleștată pe mînerul săbii — obțin de la Alexandru anularea sentinței.

Nu pare însă verosimilă afirmația lui Szamosközy că „Mihai a ajuns iarăși în cinste la Alexandru Vodă“, căci el se afla acum în situația de pretendent pe față, și ca atare este greu de admis că domnul l-ar fi tolerat, oricare vor fi fost influențele ce jucau în favoarea lui Mihai.

Dealtfel vedem că acesta dindu-și bună seamă de situație se folosește de primul prilej spre a trece în Ardeal, unde prietenul său Balthazar Bathory i-a mijlocit atît de bine ocrotirea vărului său Sigismund, voievodul Ardealului, încît acesta intervine și el la Poartă atît direct cît și prin solul englez Barton, spre a-i obține investitura ca domn al Țării Românești ¹³¹.

* * *

Se ajunge astfel la punctul culminant al pregătirii epopei. Pentru nici un alt domn nu lucraseră intervenții atît de puternice și la un moment atît de covîrșitor pentru soarta nu numai a țării ci și a întregului Sud-est european.

Acum, după multe zeci de ani, Țara Românească își afirmă din nou dreptul de a-și alege domnul și trimite la Constantinopol o delegație pentru a cere pe Mihai ¹³².

Ca atare Mihai Viteazul nu a fost doar „*omul sigur al aristocrației grecești*“, așezat de ea în Scaunul Țării Românești ¹³³ în vederea eliberării Balcanilor, ci în primul rînd a fost exponentul țării sale, care prin el voia să reia rolul asumat de voievozii munteni de la căderea imperiului bizantin, acela de conducători ai luptei de eliberare.

Iar înscăunarea lui Mihai se arată a fi fost rezultatul unei înțelegeri de familie îndelung pregătită, și care și-a dat roadele la momentul cel mai favorabil.

¹³¹ I. Crăciun, *op. citat.*, p. 100 ; apud. P. P. Panaitescu, *op. citat.*, p. 28—29.

¹³² Compusă din Stroc Buzescul, Radu din Florești și Stoica din Strîmba și Rîioși, logofăt al 2-lea, care și el va juca un mare rol în anii următori.

¹³³ P. P. Panaitescu, *op. citat.*, p. 29.